

Shvaćanje biskupske službe prema naučavanju Drugog vatikanskog sabora

Brkić, Domagoj

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:120:821308>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU

**Shvaćanje biskupske službe prema Drugom vatikanskom
saboru**

diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Davor Vuković

Student: Domagoj Brkić

Đakovo, 2019.

SADRŽAJ

SAŽETAK	3
SUMMARY	4
UVOD	5
1. Biblijski temelji biskupske službe u Crkvi	7
1.1. Službe u Starom zavjetu	7
1.2. Poslanje Dvanaestorice	8
1.3. Službe u prvim kršćanskim zajednicama	9
2. Biskupska služba u tradiciji Crkve	11
2.1. Apostolski oci	11
2.1.1. Klement Rimski	12
2.1.2. Ignacije Antiohijski	12
2.2. Crkveni oci	14
2.3. Srednjovjekovna ekleziologija i razdoblje nakon Tridentskog sabora	16
2.4. Prvi vatikanski sabor	17
3. Novost Drugog vatikanskog sabora u naučavanju o biskupima	18
3.1. Teologija utire novi put	19
3.2. Novo polazište u ekleziologiji	20
3.3. Crkvena služba shvaćena bitno kao služenje	22
4. Biskupsko posvećenje	24
4.1. Služba ili sakrament?	25
4.1.1. Povijesne nejasnoće	25
4.1.2. Učenje Drugog vatikanskog sabora	26
4.2. Sudioništvo u vlasti Krista Učitelja, Svećenika i Pastira	28
5. Trostruka služba u Crkvi	29
5.1. Izvor službe	30

5.1.1.	Trinitarni	30
5.1.2.	Kristološki.....	31
5.2.	Naučiteljska služba biskupa (<i>munus docendi</i>)	32
5.2.1.	Služitelj istine Evanđelja	32
5.2.2.	Autentični učitelj vjere.....	34
5.3.	Posvetiteljska služba biskupa (<i>munus sanctificandi</i>)	35
5.3.1.	Crkva je određena euharistijom	36
5.3.2.	Upravljanje sakramentima	37
5.4.	Pastirska služba biskupa (<i>munus regendi</i>)	38
5.4.1.	Namjesnici Kristovi	39
5.4.2.	Briga za prezbiterij.....	41
5.4.3.	Briga za vjernike laike	42
6.	Zbor biskupa	44
6.1.	Apostolski i biskupski zbor – odnos	44
6.1.1.	Nasljednik apostolskog zbora	44
6.1.2.	Successio apostolica	46
6.2.	Hijerarhijsko zajedništvo	48
6.3.	Kolegijalitet biskupa	50
6.4.	Subjekt vrhovne vlasti u Crkvi.....	53
7.	Sinoda biskupa.....	55
7.1.	Značenje sinodalnosti za Crkvu	55
7.2.	Sinoda kao novo tijelo Crkve	56
7.2.1.	Svrha sinode.....	56
7.2.2.	Jednodušnost Crkve pod vodstvom Duha.....	58
	ZAKLJUČAK.....	60
	LITERATURA	63

SAŽETAK

Tema kojom se želimo baviti u ovome radu jest kako Drugi vatikanski sabor razumije ulogu i poslanje biskupa u Crkvi. Ova tema dotiče mnoga područja, no mi ćemo joj pristupiti ponajprije iz eklesiološkog kuta povezujući je s ostalim teološkim granama. Kao temeljni izvor našeg rada uzeli smo dva saborska dokumenta koja se na sustavan način bave biskupskom službom: dogmatsku konstituciju o Crkvi *Lumen Gentium* i dekret o pastirskoj službi biskupa u Crkvi *Christus Dominus*. Rad je podijeljen u sedam poglavlja, a započeli smo ga s govorom o biblijskim temeljima biskupske službe u Crkvi i njezinom značenju za prve kršćanske zajednice. Drugo poglavlje našega rada donosi razvoj eklesiologije s obzirom na službu biskupa počevši od apostolskih i crkvenih otaca kojoj su joj isti dali čvrste temelje, preko srednjovjekovne teologije i na koncu promišljanja teologa u vrijeme Prvog vatikanskog sabora. Na taj smo način dali potreban uvod u daljnja poglavlja koja se na sustavan način bave biskupskom službom kako ju je razumio Drugi vatikanski sabor. Tako se treće poglavlje osvrće na temeljne novosti Sabora, a četvrto nastoji iznijeti saborski nauk po pitanju biskupskog posvećenja. Peto poglavlje želi sagledati biskupa u odnosu na mjesnu Crkvu i s obzirom na to donosi saborsko tumačenje njegova udjela u trostrukoj službi Crkve. Nakon što smo prikazali ulogu biskupa s obzirom na mjesnu Crkvu, šesto i sedmo poglavlje žele pojasniti biskupovo poslanje da vrši brigu i za opću Crkvu. Stoga, ćemo prvo progovoriti o biskupskom zboru te na kraju o sinodi biskupa. Time dolazimo do zaključka našega rada.

Ključne riječi: biskup, Drugi vatikanski sabor, mjesna Crkva, zbor biskupa, kolegijalitet

SUMMARY

The understanding of the office of a bishop according to the Second vatican council

The main theme we want to address in this thesis is the way the Second Vatican Council recognizes the role and the mission of a bishop of the Church. This topic is actual in various theological sub-disciplines, but we will address it mainly from the ecclesiological aspect, while also taking into account other theological aspects. The basis of this thesis are the two of the council documents that systematically approach the role and the mission of the bishops of the Church. Those documents are the Dogmatic Constitution on the Church – *Lumen Gentium*, and the Decree on the Pastoral Office of Bishops in the Church – *Christus Dominus*. The thesis is divided into seven chapters, and it begins with biblical approach and biblical fundamentals of the office of a bishop, so as with the role it had in the first christian communities. The second chapter addresses the development of ecclesiology with regards to the office of a bishop, beginning from the apostolic and the fathers of the church who established it, through medieval theology, all the way to the theological thoughts of the council fathers of the First Vatican Council. This type of approach gave the needed introduction of the following chapters that deal systematically with the office of a bishop in the way the Second Vatican Council understands it. The third chapter brings the new views of the Second Vatican Council, while the fourth chapter elaborates the Second Vatican Council's teaching on the consecration of a bishop. The fifth chapter analyses the relation of a bishop to his local Church, and in that respect brings the Second Vatican Council's interpretation of his triple role in the Church. After the exposition of the role a bishop has in his local Church, the sixth and seventh chapter explain the bishop's role in the universal Church. Therefore, this thesis also deals with the College of Bishops of the Catholic Church and in the end with the Synod of Bishops in the Catholic Church. This concludes the thesis.

Key words: bishop, Second Vatican Council, local Church, the College of bishops, collegiality

UVOD

Studij teologije osvijestio nam je važnost koju biskup ima za Crkvu, no isto tako uočili smo kako kroz dugu povijest Crkve nije bilo posve jasno koje poslanje ima biskup u Crkvi. Tako je ostalo sve do Drugog vatikanskog sabora koji treće poglavlje dogmatske konstitucije o Crkvi *Lumen Gentium* posvećuje hijerarhijskom uređenju Crkve, posebice episkopatu. Na samom početku toga poglavlja saborski oci izriču odluku kako Drugi vatikanski sabor nastavlja rad biskupa na Prvom vatikanskom saboru želi svima očitovati i proglasiti nauk o biskupima koji su nasljednici apostola te zajedno s Petrovim nasljednikom upravljaju Crkvom (usp. LG 18). To nas je potaknulo na istraživanje saborskog nauka o episkopatu i želju da ovaj rad izradimo na tu temu preko literature koja nam je bila dostupna. Ipak, zbog ograničenosti našega rada nismo uspjeli dotaknuti sve važne teme povezane sa službom biskupa. Također valja naglasiti kako dostupna literatura na hrvatskom jeziku ipak ne obrađuje sve važne vidike saborskog nauka o biskupima. Napose kada znamo da Sabor daje temelje nauka, a teologija je dobila zadaću to jasnije obrazložiti.

Proučavajući saborske dokumente uočili smo kako Sabor želi svoj nauk o episkopatu izgraditi na čvrstom temelju Svetog pisma i Predaje. Stoga smo na tragu saborskih dokumenata prvo progovorili o biblijskim temeljima biskupske službe i njezinoj neraskidivoj vezi s apostolskim zborom i poslanjem dvanaestorice. Također smo nastojali pojasniti ulogu predvodnika u prvim kršćanskim zajednicama.

Nastavljaajući na tom tragu u drugom smo poglavlju našega rada pokušali progovoriti o značenju biskupske službe u samim počecima Crkve te kasnije kroz njezinu povijest. Prvu ćemo cjelinu završiti pogledom na naučavanje Prvog vatikanskog sabora i pripremu koju je napravio svojim radom za Drugi vatikanski sabor.

Treće poglavlje započet ćemo kraćim prikazom teoloških gibanja prije Sabora, a ostatak poglavlja posvetit ćemo u kratkim crtama osnovama saborske ekleziologije kojima će se saborski oci nadalje voditi u izlaganju nauka o biskupima i njihovoj službi. Taj nauk oni su iznijeli ponajprije u dva dokumenta ključna za razumijevanje biskupske službe: dogmatskoj konstituciji o Crkvi *Lumen Gentium* te dekretu o pastirskoj službi biskupa u Crkvi *Christus Dominus*.

Četvrto poglavlje će progovoriti o biskupskom posvećenju preko kojeg biskupi poprimaju udio u Kristovoj trostrukoj službi te postaju članovima zbora biskupa. Saborski nauk o biskupskom posvećenju jedno je od važnijih pitanja o kojima je Sabor progovorio. Poći ćemo stoga, od povijesnih nejasnoća s obzirom na biskupsko posvećenje te u konačnici izložiti saborski nauk.

Peto poglavlje razrađuje na koji način biskup ostvaruje Kristovu trostruku službu Učitelja, Svećenika i Pastira. Cjelina ima za cilj prikazati temeljnu ulogu biskupa u mjesnoj Crkvi.

Nakon što smo u petoj cjelini više govorili o poslanju biskupa s obzirom na mjesnu Crkvu, želja nam je u šestom i sedmom poglavlju predstaviti kakvo poslanje ima biskup s obzirom na opću Crkvu. Tako će šesto poglavlje progovarati o zboru biskupa najprije kroz njegov odnos prema apostolskom zboru, zatim kroz odnos biskupa međusobno i s Petrovim nasljednikom te razradom teme kolegijaliteta kao izraza naravi Crkve. Na kraju poglavlja pokušat ćemo progovoriti o ulozi zbora biskupa da vrši ulogu vrhovnog subjekta vlasti u Crkvi.

Zadnje, sedmo poglavlje ima za cilj prikazati važnost sinode biskupa kao tijela koje niče u vrijeme Sabora i odraz je duha koji je na Saboru bio prisutan. Želimo naglasiti kako ćemo predstaviti ekleziološke temelje ove nove ustanove u Crkvi, a ne dati njezin sveobuhvatan prikaz.

1. Biblijski temelji biskupske službe u Crkvi

U želji da progovorimo o službi biskupa u Crkvi kako ju je shvatio Drugi vatikanski sabor nužno se moramo pitati o njezinim temeljima, a oni se naziru već u Svetom pismu. Zato nam je nakana u ovom prvom poglavlju, pratiti Sabor kada polazi *ad fontes*. Sabor je shvatio da jedino oslanjajući se na svoje izvore, a to su Sveto Pismo i Tradicija, može se na istinski crkven način progovoriti o samoj Crkvi, a onda i o službama koje u njoj djeluju. Poći ćemo zato od starozavjetnog govora o službama koje su označavale Božju brigu za njegov narod, ali i čekale puninu Božje skrbi za Izabrani narod, a naposljetku i cijelo čovječanstvo. Ta se punina očitovala u Kristu, a on ju je želio nastaviti vršiti po službi apostola u Crkvi. A upravo u biskupima služba apostola neprestano traje.

1.1. Službe u Starom zavjetu

Stari zavjet kroz čitavu povijest spasenja govori i o službama u narodu: kraljevima, svećenicima, prorocima. Svi oni služe jednom zajedničkom cilju: da Bog vlada nad svojim narodom.¹ Kraljevi su bili namjesto Boga u narodu, upravitelji vojske i zaštitnici vjere. Premda se nije smio miješati u vjerska pitanja, kralj je smatran svećenikom. Unatoč tome što je bio iznad svih u Izraelu, i on sam je s narodom bio podložan sinajskom Zakonu.² Svećenička se služba pak očitovala na trostruk način. Njihova primarna zadaća u Izraelu bila je da ljudima pomažu otkriti Božju volju, dati Božje savjete narodu. Zatim su poučavali narod te u konačnici vršili kultnu ulogu žrtvovanja, posebno nakon što su prve dvije dimenzije svećeničke službe bile napuštene.³ Proroci su pak ljudi pozvani od Boga s nakanom da način života u Izraelu promatraju očima objave i reagiraju na sve što se protivilo Božjoj volji. Dva glavna razloga djelovanja proroka bili su nevjernost Bogu i socijalna nepravda.⁴ Prve dvije službe, kraljevska i svećenička često su skretale s puta na kojeg je Bog pozivao svoj narod i tako odvrćale narod od sinajskog Saveza. Zato će Bog odbaciti nevjernu Izraela, ali i pozvati ga na obraćenje te mu po proroku Jeremiji navijestiti: „Dat ću vam pastire po svome srcu koji će vas pasti razumno i mudro“ (Jr 3,15).

¹ Usp. DUGANDŽIĆ Ivan, *Upoznajmo Bibliju*, Glas koncila, Zagreb, 2011., str. 129.

² Usp. REBIĆ Adalbert, *Biblijske starine*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1983., str. 154.

³ Usp. CASTELOT John, *Biblijska teologija Starog i Novog zavjeta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980., str. 60-62.

⁴ Usp. *Upoznajmo Bibliju*, str. 163.

1.2. Poslanje Dvanaestorice

I Isus je uvidio da je Božji narod prepušten sam sebi, da, kako nam zapisuje evanđelist Matej, „bijahu kao ovce bez pastira“ (Mt 9,36). Isusu je žao naroda i počinje slati svoje učenike k izgubljenim ovcama doma Izraelova da navijeste blizinu Božjeg kraljevstva. Naime, „Isus za sebe tvrdi da ga je poslao Otac i da djeluje Očevom vlašću. Kao što je Sin poslan od Oca, jednako tako i On sa svoj strane šalje dvanaesticu sazavši one za koje sam htjede da „budu s njime i da ih šalje propovijedati s vlašću da izgone đavle“ (Mk 3,13-15). Dakle, na početku se nalazi prethodni Božji poticaj, a zatim slijedi život u zajedništvu s Isusom. Naposljetku poslanje će učiniti vidljivom Gospodinovu nevidljivu prisutnost, da se sačuva spomen njegova nauka i spasenjskih gesti. Na taj se način dvanaestorica šalju nastaviti božansko poslanje koje je Isus Krist izvršio na zemlji“.⁵ Kakvo je to poslanje koje je prvo vršio Isus, a onda su i apostoli uključeni u njega? Evanđelist Luka donosi izbor dvanaestorice apostola od Isusa koji ih postavlja kao temelje novog Izraela, a nešto kasnije govori i o njihovu poslanju (usp. Lk 6,12-16; 9,1-6). Evanđeoski tekstovi mogu nam dobro predočiti da je to navještaj Božjeg kraljevstva koji mijenja ljudske živote. Tako Isus počinje govoriti poganima, liječi bolesne, ozdravlja ženu grešnicu, milostiv je prema udovici (usp. Lk 7-8). Sada i dvanaestorica poprimaju udjela u uprisutnjavanju Božjeg kraljevstva te iz prve ruke doživljavaju Isusovo moćno naviještanje i iscjeljivanje.⁶ Evanđelist Matej spaja elemente starozavjetnih izvješća o ustoličenju s novozavjetnom predajom apostolskog poslanja. Isus se predstavlja kao božanski autoritet i podjeljuje učenicima misionarski nalog da učine sve narode njegovim učenicima. Među buduće učenike pozvani su svi narodi i njihove kulture. Na taj način apostoli nastavljaju činiti što je Isus započeo. U tome im proslavljeni Gospodin obećava svoju nazočnost u svojevrsnoj formuli sklapanja Saveza. On je božanska prisutnost (*šekinah*) u zajednici svojih učenika kada mole, poučavaju, odlučuju, krste, propovijedaju (usp. Mt 28,16-20).⁷ Dvanaestorica su bili vjerni poslanju što su ga primili od Krista. Zbog toga je evanđelist Luka mogao zapisati kako je jeruzalemska zajednica „bila postojana u nauku apostolskom, u zajedništvu, lomljenju kruha i molitvama“ (Dj 2,42) te

⁵ BENEDETTO Testa, *Sakramenti Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., str. 211.

⁶ Usp. KARRIS J. ROBERT, *Evanđelje po Luki*, u: Komentar evanđelja i Djela apostolskih, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 1997., str. 308-323.

⁷ Usp. VIVIANO T. Benedict, *Evanđelje po Mateju*, u: Komentar evanđelja i Djela apostolskih, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 1997., str. 253-254.

da su apostoli „velikom silom davali svjedočanstvo o uskrsnuću Gospodina Isusa“ (Dj 4,33).⁸

1.3. Službe u prvim kršćanskim zajednicama

Nakon što smo nastojali pokazati da kako Isus čini apostole dionicima vlastitog poslanja pitamo se kakvu su pak svijest o sebi i poslanju što su ga primili od Isusa imali sami apostoli. Dvoje se očituje: naime, nije postojala zajednica koja ne bi imala barem neki oblik službe, a s druge strane otkrivamo različite oblike u razvoju službi. Apostoli su polaganjem ruku određenim učenicima davali udjela u vlastitoj službi poslanja, brizi za ispravnost evanđeoskog nauka i jedinstvo Crkve, kao i skrb za bogoštovlje.⁹ Gledajući na novozavjetne spise uočavamo da se govor o svećeničkoj službi odnosi prvenstveno na Isusa Krista i na poslanje koje on ima od Oca. Polazeći od toga Novi zavjet će svećeničko dostojanstvo pripisati cijelom Božjem narodu, a tek onda i nekim specifičnim oblicima kršćanskog života. No, uloga službenika unutar prvih zajednica ne može se opisati kao kulturna. Novi zavjet će te službenike nazivati dvama terminima: starješine (*prezbiteri*) i nadglednici (*episkopi*). Starješine su skupina koja očituje svoju židovsku pozadinu i javlja se među judeokršćanima, a nadglednici se više javljaju među helenističkim kršćanima, koje Pavao opisuje kao upravitelje u zajednicama. U Djelima apostolskim oni se pojavljuju kao sinonimi.¹⁰ Grčki prijevod Svetog pisma izrazom *episkopos* označavao je mnoge službe u Starom zavjetu: namjesnik (Suci 9,28), predstojnik levitima (Neh 11,22), čuvar svetih stvari (Br 4,16). Novi zavjet donosi ga na pet mjesta od čega je jednom upotrebljen za Krista, a četiri puta za ljude. U tim mjestima *prezbiteros* (starješina) bi u isto vrijeme bio i *episkopos* (nadglednik) gdje je starješina sociološko obilježje službe, a nadglednik teološko tumačenje njegove službe da pase Crkvu Božju. Sam termin *episkopos* ne možemo još prevesti s *biskup* jer u vrijeme pisanja ranijih spisa Novog zavjeta nemamo eklezijalnu razliku među biskupima, prezbiterima i đakonima. Trebamo ih razumijevati u kontekstu civilnih službi gdje su te funkcije u službi nadgledanja i služenja drugima.¹¹ „Službe starješina i nadglednika u novozavjetnim zajednicama nisu odmah postale institucionalizirane; bile su desetljećima prigodne karizme za slične

⁸ ZOVKIĆ Mato, *Biskupi u Crkvi prema Novom zavjetu i Drugom vatikanskom saboru*, u: U jedinstvu, slobodi i ljubavi, ur. Vukšić T., Zadar, 2015., str. 24.

⁹ Usp. *Sakramenti Crkve*, str. 212-214.

¹⁰ Usp. PARLOV Mladen, *Odnos svećenika i biskupa*, u: *Diacovensia*, 18 (2010.) II., str. 295-296.

¹¹ Usp. MALY Anđelo, *Biskupska i prezbiterska (ili svećenička) služba u Svetom pismu*, u: *Diacovensia*, 26 (2018.) II., str 249.

strukture u židovstvu i helenizmu. Starješine su ravnale sinagogama, ali to nisu činili kao starješine. Ravnali su sinagogama zato što su ravnali zajednicom, a činili su to ne zbog službe koju bi stalno imali nego zbog časti kao muževi iz tradicionalno moćnih obitelji¹². Starješine su kako rekospo skupina prisutna u judeokršćanskim zajednicama. Njihova pomoć apostolima očitovala se napose u jeruzalemskoj zajednici, a zbog njezina velikog ugleda među kršćanima ovaj se oblik upravljanja poslije raširio i u drugima zajednicama. Postojale su zajednice koje bi imale i starješine i nadglednike, no obje se službe očituju manjima u odnosu na apostole i njihove neposredne učenike. Pastoralne poslanice daju nam naslutiti daljnje razvijanje službi u Crkvi tako što su starješine između sebe birale jednog koji bi bio nadglednik u zajednici. U tom činu bi se očitovao prijelaz sa zbornog načina upravljanja kršćanskim zajednicama preko prezbitera u monoepiskopalni oblik gdje je predvodnik zajednice episkop.¹³ Kada o starješinama čitamo: „Pazite na sebe i sve stado u kojem vas Duh Sveti postavi nadglednicima da pasete Crkvu Božju koji steče krvlju svojom“ (Dj 20,28) uočavamo ulogu Duha Svetoga koji povjerava službu upravljanja. Starješinama se ne povjerava drugo doli sudjelovanje u upravljanju Crkvom. Zbog toga Schnackenburg ističe da sa smrću apostola i iščezavanjem izvanrednog vodstva Duha Svetoga za upravitelje zajednica dolaze ljudi izabrani od Duha Svetoga i imenovani na hijerarhijski način.¹⁴ Naime, o službi nadglednika u Pracrkvi najviše govore pastoralne poslanice. Te poslanice ujedno očituju i da još uvijek u vrijeme Pavlove smrti u Crkvi nisu postojala stroga razgraničenja između nadglednika i starješina. Poslanice rabe izraz *polaganje ruku* koje bi predstavljao sakramentalni znak, a označava podjeljivanje karizme, predavanje određenog dobra ili svojstva ili pak službe na drugu osobu. Konkretno se odnosi na Timoteja kojega je Pavao postavio za nadglednika Crkvi u Efezu. To Pavlovo polaganje ruku na Timoteja popratio je i zbor starješina kao čin solidarnosti. Timotej pak treba taj milosni Božji dar u sebi raspirivati (usp. 2 Tim 1,6), ali ga drugima ne treba prebrzo predavati (usp. 1 Tim 5,21-22). Zadaća je novih nadglednika čuvati i vjerno prenositi poklad vjere kojega je i sam apostol Pavao primio od prve zajednice. Tit kao nadglednik na Kreti treba postavljati starješine.¹⁵ U vezi sa službom nadstojnika donose se konkretne osobine, no nema navođena koje službe on obavlja. Također pastoralne poslanice ne spominje se uloga Duha Svetoga u izboru nadstojnika

¹² *Biskupi u Crkvi prema Novom zavjetu i Drugom vatikanskom saboru*, str. 28-29.

¹³ Usp. *Odnos svećenika i biskupa*, str. 296.

¹⁴ Usp. *Sakramenti Crkve*, str. 214-215.

¹⁵ Usp. ZOVKIĆ Mato, *Crkva kao narodi Božji*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1976., str. 278.

zajednice. I ove poslanice svjedoče da se vrlo vjerojatno u ovo vrijeme još uvijek radi o istim službama kada govorimo o starješinama i nadstojnicima. Također služba nadstojnika nije bila povezana sa liturgijskim slavljinama, što će biti od 3. st., već je služila za izgradnju zajednice.¹⁶ Vidimo dakle da je vrlo teško na temelju Svetog pisma govoriti o biskupskoj službi na jasan način kao što to činimo danas. Službe su se u prvim zajednicama tek počele razvijati, no uočavamo da novozavjetni tekstovi posebno naglašavaju zajedništvo vjere s apostolima te da se službe postavljaju radi drugih u zajednici, a ne radi same službe. Premda shvaćanje službi nije bilo toliko jasno ocrtano ipak je s ovim naglascima dalo početni temelj crkvenim ocima za daljnje promišljanje, a kasnije i Drugom vatikanskom saboru da sustavnije progovori o biskupskoj službi u Crkvi.

2. Biskupska služba u tradiciji Crkve

Nakon što smo prikazali obrise službi u prvoj Crkvi na temelju svetopisamskih tekstova sada ćemo nastojati progovoriti o biskupskoj službi na temelju Tradicije kao drugog velikog izvora Božje objave. Započet ćemo s onima koje je Crkva, zbog velike važnosti za njezin život, naziva *ocima*. Upravo je uz biblijski i patristički pokret u 19./20. st. potaknuo obnovu ekleziologije i novo razumijevanje biti Crkve i njezina djelovanja. Na temelju njihovih istraživanja i Drugi vatikanski sabor mogao je bolje i jasnije utemeljiti svoju ekleziologiju na izvorima Crkve. Nakon sagledavanja patrističkog shvaćanja službi nastojat ćemo obraditi i srednjovjekovnu teologiju, ali i ukazati na neka odmicanja s obzirom na shvaćanje crkvene službe. Na kraju ćemo obraditi i nastojanje Prvog vatikanskog sabora da progovori o Crkvi, rimskom biskupu te svojevrsnom početku razvijanja shvaćanja tko je biskup u Crkvi, što će ipak na tom Saboru ostati neriješeno pitanje. Ipak, to će omogućiti da Drugi vatikanski sabor nakon velike obnove teologije može sustavnije iznijeti shvaćanje i važnost biskupske službe za život i poslanje Crkve.

2.1. Apostolski oci

Kako rekosmo želimo ovo poglavlje započeti ocima. Među njima se kao posebna skupina ističu apostolski oci budući da ih tradicija Crkve dovodi u izravne veze s apostolima ili njihovim prvim suradnicima. Od apostolskih otaca izabrali smo dvojicu:

¹⁶ Usp. *Biskupska i prezbiterska (ili svećenička) služba u Svetom pismu*, str. 250.

Klementa Rimskog i Ignacija Antiohijskog zbog njihove važnosti za temu koju obrađujemo. Njihovoj važnosti doprinosi i značaj Crkava kojima su bili na čelu i njihova povezanost s apostolima. Klement je bio na čelu Rimske Crkve i nasljednik apostola Petra, dok je Ignacije upravljao antiohijskom Crkvom koja se prema novozavjetnim tekstovima spominje kao polazište apostolskog rada sv. Pavla, a prema predaji i sa sv. Petrom koji je prije odlaska u Rim upravljao antiohijskom zajednicom. To na svojevrsan način doprinosi težini njihova naučavanja o tome tko je biskup za prve kršćanske zajednice.

2.1.1. Klement Rimski

Klement Rimski živio je u drugoj polovici 1. st., a Rimskom Crkvom upravljao je 90-ih godina. To daje značaj njegovim svjedočanstvima o ustrojstvu crkvene zajednice jer nam prikazuju kakvo je ono bilo u razdoblju odmah nakon apostola. Da bismo razumjeli Klementovo shvaćanje službi unutar crkvene zajednice pogled treba usmjeriti njegovu *Pismu Korinćanima*. U tom pismu rimski biskup Klement I. obraća se zajednici u Korintu u kojoj je nastala podjela te su neki prezbiteri bili izbačeni iz zajednice. Nakon što je proučio situaciju papa Klement I. staje u obranu prezbitera tumačeći kako su službenici u zajednicama postavljeni od Boga kako bi nastavili apostolsku službu. On tumači Korinćanima kako su apostoli prve obraćenike u novim zajednicama postavljali za biskupe i đakone. Dozivajući sliku Aronovog čudesnog izabranja za Velikog svećenika (usp. Br 17,16-26) papa Klement I. piše kako su apostoli prije svoje smrti postavljali prokušane muževe i odredili da oni nakon njihove smrti preuzmu apostolsku službu. To postavljanje se onda i dalje prenosilo od apostolskih nasljednika uz suglasnost cijele Crkve. Zato papa ustaje u obranu onih koji su postavljeni na čelo korintske zajednice, ali su od nekih članova bili nepravedno udaljeni iz službe.¹⁷ Vidimo dakle naglašavanje apostolskih korijena predvodnika u zajednici kao i njihovo izabranje od Boga.

2.1.2. Ignacije Antiohijski

Nakon Klementa Rimskog želimo sada proučiti neke ekleziološke postavke antiohijskog biskupa Ignacija koji je živio u 1./2. st. Njegova pisma spadaju među najstarije izvore koji nam svjedoče kako je živjela prva kršćanska zajednica na početku 2. st. i što spada na temelje njezina vjerovanja. Kako čitamo u njegovim pismima,

¹⁷ Usp. KLEMENT Rimski, *Pismo Korinćanima*, u: Apostolski oci II., ur. Bodrožić I., Verbum, Split, 2010., str. 79-80.

biskupska služba čini se stožernom za cjelokupni crkveni život. O tome nam na osobit način svjedoče sljedeće Ignacijeve riječi: „Gdje je biskup, ondje je zajednica, kao i gdje je Krist Isus, ondje je i Katolička Crkva“.¹⁸ Ove riječi što ih antiohijski biskup Ignacije navodi crkvenoj zajednici u Smirni predstavljaju jedan od stupova njegove ekleziologije, a i svojevrsan su sažetak njegova učenja o biskupima. Naime, Ignacijeva je prva briga brinuti za jedinstvo Crkve, a ona je prvenstveno mjesna, ali i sveopća tj. Katolička, što je prva uporaba toga pojma za Crkvu u tradiciji Crkve. Temelj jedinstva Crkve je zajednica okupljena oko svoga biskupa. Time nam Ignacije ostavlja pisano svjedočanstvo o hijerarhijskom ustrojstvu crkvenih zajednica nakon smrti apostola. Mjesnom crkvom predsjeda biskup, a u služenju vjernicima pomaže mu zbor prezbitera i đakona. Ovu crkvenu strukturu nazivamo monarhijski episkopat. Ovo ustrojstvo odgovaralo je svijesti zajednice o strukturi božanskog života i odnosa koji se preslikavaju i na crkvenu stvaranost.¹⁹ Prema Bocku, Ignacije je monarhijski episkopat zatekao preuzimanjem biskupske stolice u Antiohiji krajem 60-ih godina prvog stoljeća. Na takav ga zaključak navode slična uređenja i drugih Crkava kao npr. sedam maloazijskih Crkava koje se spominju u Otkrivenju, a na čelu im je jedan *andeo* tj. biskup. Biskup, zbor prezbitera i đakona čine formu crkvene zajednice, a ostali vjernici njezinu materiju. Bez te tročlane hijerarhije nema govora o Crkvi.²⁰ U svojim pismima Ignacije se često obraća naslovnici s obzirom na biskupa. Tako u *Pismu Efežanima* ističe zadovoljstvo zbog snažne povezanosti između zajednice vjernika i biskupa koja je čvrsta kao povezanost Krista i Crkve, te Krista i Oca. Tek u tome jedinstvu može se očuvati jedinstvo Crkve, a to znači i euharistijskog stola jer velika je snaga molitve biskupa i čitave Crkve. Zbog te biskupove uloge u očuvanju crkvenog jedinstva valja ga častiti kao Gospodina.²¹ „Tako neka svi poštuju đakone kao Isusa Krista, kao i biskupa koji je slika Oca, a svećenike kao zbor apostola. Bez njih nema Crkve“.²² Ignaciju je važna ova oznaka biskupa – on predstavlja Boga Oca. Naime, Ignacije je u *Pismu Magnežanima* govorio o Bogu Ocu kao biskupu sviju i zato je neposlušnost biskupu ne samo varanje vidljivog biskupa u mjesnoj

¹⁸ IGNACIJE Antiohijski, *Poslanica Smirnjanima*, u: Apostolski oci I., ur. Bodrožić I., Verbum, Split, 2010., str. 82.

¹⁹ Usp. *Uvod u pisma Ignacija Antiohijskog*, u: Apostolski oci I., ur. Bodrožić I., Verbum, Split, 2010., str. 31-34.

²⁰ Usp. BOCK Ivan Petar, *Sv. Ignacije Antiohijski*, u: *Obnovljeni život*, 8 (1927.) IV., str. 201-203.

²¹ Usp. IGNACIJE Antiohijski, *Poslanica Efežanima*, u: Apostolski oci I., ur. Bodrožić I., Verbum, Split, 2010., str. 45.

²² IGNACIJE Antiohijski, *Poslanica Tralijanima*, u: Apostolski oci I., ur. Bodrožić I., Verbum, Split, 2010., str. 60.

Crkvi nego i Boga, nevidljivoga biskupa. Zato u svim pismima Ignacije opominje zajednicu da ne čini ništa bez biskupa.²³

2.2. Crkveni oci

Nakon sagledavanja što o biskupskoj službi kažu apostolski oci, progovorit ćemo sada što o njoj kažu veliki biskupi i teolozi prvih stoljeća crkvene povijesti. Zbog njihove važnosti u teologiji oni se nazivaju crkvenim ocima. Oni su o Crkvi govorili na temelju slika koje donosi Sveto pismo, a to je bio i razlog zbog čega su različita tumačenja otajstva Crkve kod njih. Tako su antiohijska i rimska Crkva, za razliku od aleksandrijske koja je Crkvu više gledala kao misterij u povijesti spasenja, gledale na Crkvu s obzirom na službe u njoj, posebno s obzirom na autoritet biskupa. Budući da se nauk o primatu rimskog biskupa i njegove odgovornosti za cijelu Crkvu još nije jasno razvio, za crkvene oce bilo je vrlo važno naglasiti odgovornost svih biskupa za izgradnju Kristove Crkve te mjesnog biskupa za izgradnju vlastite, mjesne Crkve. To su naučavali posebno istočni teolozi, posebno kartaški biskup Ciprijan. Sve crkvene službe, a na poseban način biskupska imale su kao poslanje uređenje zajednice i njezinu izgradnju u vjeri te stvaranje jedinstva i katoliciteta Crkve.²⁴ „Biskup se dakle nalazi na čelu pojedine mjesne Crkve i po njemu se raznolikost osoba i karizmi, snaga i pokreta povezuje u jedinstvo i ostaje u zajedništvu. U tom duhu razumijemo riječi sv. Ciprijana: *Biskup je u Crkvi i Crkva je u biskupu*“!²⁵ Upravo s takvim pogledom gdje je crkvena zajednica središte kanon 6., Kalcedonskog sabora odredio je nevaljanim svako ređenje u kojem ređenik nije određen za službu u nekoj zajednici. Netko se redi upravo da bi služio zajednici i samo na takav način postiže i vlastito posvećenje.²⁶ Rekli smo kako u prvim zajednicama nadglednici nisu imali kultnu ulogu. No, već tijekom 2. st. raste shvaćanje liturgijske službe biskupa u zajednici kao glavnog slavitelja kršćanskih otajstava, a sve u podložnosti principu da nema prave kršćanske zajednice bez euharistije čiji je biskup služitelj. Tako se više počinje isticati važnost valjanog ređenja kao *actio Dei* po kojoj biskup postaje pastir u Crkvi za koju lomi euharistijski kruh.²⁷ Zbog toga je u eklezijalnom smislu biskup od temeljne važnosti za Crkvu što snažno izražava patrističko načelo koje je sažeo sv. Irenej Lyonski – *ubi*

²³ Usp. IGNACIJE Antiohijski, *Poslanica Magnežanima*, u: Apostolski oci I., ur. Bodrožić I., Verbum, Split, 2010., str. 54.

²⁴ Usp. MARKEŠIĆ Luka, *Crkva Božja*, Svjetlo riječi, Sarajevo, 2005., str. 20-23.

²⁵ PAŽIN Zvonko, VUKOVIĆ Davor, VULIĆ Boris, „*Biskup je u Crkvi i Crkva je u biskupu!*“ *Kateheza o biskupskoj službi u Crkvi*, u: Vjesnik CXLVII (2019.) IV., str. 406.

²⁶ Usp. PAŽIN Zvonko, *Liturgijska sakramentologija*, Diacovensia, Đakovo, 2019., str. 245.

²⁷ Usp. *Biskupi u Crkvi prema Novom zavjetu i Drugom vatikanskom saboru*, str. 29.

episcopus, ibi Ecclesia tj. gdje je biskup ondje je i Crkva.²⁸ Prepoznavajući tu središnjost biskupove uloge u crkvenoj zajednici u patrističkom razdoblju *Lumen Gentium* će na početku trećeg poglavlja o hijerarhijskom uređenju Crkve i posebice o episkopatu donijeti svjedočanstva crkvenih otaca o ulozi biskupske službe u Crkvi. Time se željelo dati važnost teologiji koju su naučavali oni za koje Crkva ističe da su njezini oci i učitelji. Tako je sv. Irenej Lyonski pisao da se po onima koje su apostoli postavili za svoje nasljednike sve do danas po svemu svijetu očituje i čuva apostolska Predaja (usp. LG 20). Sveti Ciprijan naglašavao je u 3. st. važnu ulogu svih u promicanju i zaštiti jedinstva Crkve. Ipak, to je prvenstvena zadaća biskupa budući da su oni postavljeni na čelo Crkvi. Ova uloga biskupa očituje da svi biskupi po svijetu uzimaju dio u jednoj, istoj službi biskupa jer i Crkva je jedna.²⁹ Među biskupima u patrističkom razdoblju Crkve značajno mjesto zauzima hiponski biskup Augustin. Zbog toga i *Lumen Gentium* navodi njegove snažne riječi upućene kršćanskoj zajednici: Vama sam biskup, s vama sam kršćanin (usp. LG 32,4). Augustin ovdje govori kako je uloga biskupa u zajednici bitno uloga brata i da se može autentično vršiti tek u toj dimenziji. Biskupi se tako stavljaju u isti položaj kao i Krist kada se udostojao postati našim bratom.³⁰ Augustin je već u ono vrijeme ustao protiv onih biskupa koji su se pozivali samo na svoja prava, a zanemarivali svoje dužnosti. Govori kako biskupi kao svećenici u Crkvi nisu svoji već pripadaju narodu kojega je Krist otkupio. Zato i prava i dužnosti što ih imaju nisu zato da bi se njima uznosili već da bi ih upotrijebili na korist naroda što im je povjeren. Jer svaki biskup prima od Boga božanske talente da bi ih vratio božanskom sucu s plodovima.³¹ I sv. Jeronim govori protiv onih koji se uznose u biskupskoj službi i upozorava ih na temelju Tit 1,5-9 da Krist nije biskupima povjerio naređivanje već upravljanje. Budući da služi oltaru treba od njega živjeti, a ne se od njega bogatiti. Biskup pak treba biti urešen poniznošću zbog tereta koji nosi, skromnošću i blagošću.³² Važna misao kod crkvenih otaca je da su biskupi osim jurisdikcijske vlasti u svojoj biskupiji imali virtualno pravo na ostalu Crkvu. To su pravo vršili mnogi veliki i sveti biskupi tijekom povijesti Crkve. Tako je sv. Ciprijan imao velik

²⁸ Usp. IKIĆ Niko, *Communio i Successio u teologiji Petrove službe*, u: *Diacovensia*, 22 (2014.) II., str. 220.

²⁹ Usp. CIPRIJAN, *Jedinstvo katoličke Crkve*, u: *Jedinstvo Crkve, Euharistija i Molitva Gospodnja* ur. Mandac M., Služba Božja, Makarska, 1987., str. 108.

³⁰ Usp. ŠAGI-BUNIĆ Tomislav, *Ali drugog puta nema*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1969., str. 122.

³¹ Usp. SRAKIĆ Marin, *Sve za vjeru i za domovinu*, prir. Vladimir Dugalić, IV., Nadbiskupski ordinarijat, Đakovo, 2015., str. 272.

³² Usp. JERONIM, *Tumačenje Poslanice Titu*, u: *Sveti Jeronim, Tumačenje Pavlovih poslanica*, Služba Božja, Makarska, 1998., str. 584-597.

ugled i utjecaj na cijelom Zapadu, a ne samo u svojoj afričkoj zajednici. Sv. Grgur Nazijanski kaže kako se sv. Bazilije Veliki nije zadovoljio da brine samo za svoju zajednicu već je oči svojega srca i duše protegnuo i na druge strane i tako vršio svoje poslanje brige za opću Crkvu. I sv. Ivan Zlatousti ozbiljno je opominjao biskupe da ne stegnu svoju ljubav i brigu tek na vlastitu biskupiju već da kao što je biskupova dužnost ne moliti samo za svoju Crkvu već i za opću, jednako iskažu brigu i ljubav prošire svagdje gdje postoji Kristova Crkva. Na tragu takvih biskupa papa Celestin opomenuo je efeške starješine da ne nasljeđuju apostole tek u časti već i u njihovim naporima.³³ Spomenimo još da je u doba crkvenih otaca izbor biskupa bio dosta drukčiji nego je to danas. Naime, biskupska je služba imala temelj u Božjem odabiru, a zajednica je izabirala kandidate koji su se očitovali besprijeornima. Upravo je zajednica najbolje poznavala svoje članove i njihovo ponašanje. Veliku važnost uz narod imali su i biskupi provincije kojoj je određena crkvena zajednica pripadala, a pravo potvrde i posvete pripadalo je metropolitu. Po pitanju izbora novoga biskupa uvijek se moralo poštivati načelo da je samo jedan biskup jer i Crkva je jedna.³⁴ „Biskup je u Crkvi onaj koji prvotno predstavlja Krista, i zato je njegov izbor pneumatski događaj. No, osim Krista on predstavlja i Božji narod i zbog toga je u prvoj Crkvi bilo pravilo da biskupa biraju narod, prezbiteri i biskupi crkvene pokrajine. No, takav način izbora biskupa nema puno veze s današnjim demokratskim načinom biranja već se izbor biskupa temeljio ponajprije u jednodušnosti svih koji biraju. Ta jednodušnost bila je vanjsko očitovanje da je Duh Sveti na djelu“.³⁵

2.3. Srednjovjekovna ekleziologija i razdoblje nakon Tridentskog sabora

Za razdoblje srednjeg vijeka značajna je grgurovska reforma. Naime, u to vrijeme kraljevi i knezovi su polagali pravo na ono što je pripadalo Crkvi – da postavljaju crkvene službenike, napose biskupe. To nazivamo laičkom investiturom. Reformom koju provodi papa Grgur VII. u 11. st. događa se promjena u izboru. Biskupa su birali kaptoli i plemstvo biskupije, a zbog razmirica često je konačan izbor bio u rukama pape. Kako bi ojačali svoju povezanost s Rimom biskupi su papi polagali zakletvu poslušnosti, a svake četiri godine išli bi u tzv. pohod *ad limina*, na apostolske pragove.³⁶ U srednjovjekovnoj Crkvi događaju se usporedno dva procesa: centralizacija i institucionalizacija. Oni se pojavljuju

³³ Usp. *Sve za vjeru i za domovinu*, str. 312.

³⁴ Usp. TUKARA Drago, *Razvoj biskupske i prezbiterijske službe u prvim stoljećima Crkve*, u: *Diacovensia*, 26 (2018.) II., str. 263-264.

³⁵ GRESHAKE Gisbert, *Biti svećenik u ovom vremenu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2010., str. 180-181.

³⁶ Usp. FRANZEN August, *Pregled povijesti Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1983., str. 146-151.

zbog gubitka pogleda na Crkvu kao misterij i njezino mjesto u povijesti spasenja. Crkva se počinje gledati više kao izvanjska zajednica i savršeno društvo. Centralizacijom je počeo slabjeti utjecaj i važnost mjesnih Crkava i biskupa kao njihovih pastira, a jača utjecaj Rima i pape. Institucionalizacija uzrokuje da se one službe koje i postoje na razini mjesnih zajednica počinju gledati isključivo pravnički i u domeni govora o vlasti.³⁷ I u drugom tisućljeću Crkve prisutni su opći i pokrajinski sabori na kojima biskupi iskazuju brigu za svu Crkvu, no ekleziologija ipak ostaje usredotočena na juridičko poimanje vlasti pape i njegove jurisdikcije nad čitavom Crkvom. U isto vrijeme nisu nedostajali strahovi u Crkvi s obzirom na smanjenje ovlasti pokrajinskih sabora što je dodatno smanjivalo jurisdikciju mjesnih biskupa koji su često smatrani tek papinim izaslanicima.³⁸ Taj juridički vid vlasti postat će posebno vidljiv nakon Tridentskog sabora (1545.-1563.) i u njegovoj ekleziologiji. Umjesto pojma *ministrare* sve se više pojavljuje pojam *regere*. Odnos crkvene zajednice prema pastirima sveden je na poslušnost. No, ovo je vrijeme kada sabor s naukom o sakramentima i izobrazbi svećenika daje svoj pastoralni doprinos. Susrećemo u ovom razdoblju biskupe Karla Boromejskog i Franju Saleškog koji su bili snažno pastoralno angažirani. No, još će trebati vremena za vraćanje na izvorno i autentično razumijevanje vlasti i službi u Crkvi.³⁹

2.4. Prvi vatikanski sabor

Začetke onoga što imamo u dogmatskoj konstituciji o Crkvi *Lumen Gentium* Drugog vatikanskog sabora nalazimo već u dogmatskoj konstituciji *Pastor Aeternus* Prvog vatikanskog sabora. Šagi-Bunić naziva ju Prvom konstitucijom o Crkvi koja govori o primatu i nezabludivosti rimskog biskupa, a trebala ju je slijediti i Druga konstitucija o Crkvi koja bi donijela i ostatak nauka pa tako i o biskupima. No, ona nije došla na red saborskog zasjedanja jer je talijanska vojska upala u Rim te je Pio IX. sabor odgodio do daljnjeg.⁴⁰ Prvi vatikanski sabor donio je 1870. dogmatsku konstituciju *Pastor Aeternus* u kojoj govori da su biskupi pravi pastiri pojedinog stada, no ipak je i rimski prvosvećenik pastir opće Crkve te njegova briga za sve Crkve nije ovisna o redovnoj i neposrednoj vlasti biskupa. Ipak, na tragu Grgura Velikog Sabor izjavljuje da je veća čast rimskog

³⁷ Usp. *Crkva Božja*, str. 23-25.

³⁸ Usp. TANJIĆ Željko i MURIĆ Branko, *Načelo sinodalnosti kao paradigma Crkve trećeg tisućljeća*, u: *Bogoslovska smotra*, 86 (2016.) II., str. 278.

³⁹ Usp. VALKOVIĆ Marijan, *Vlast u Crkvi kao služenje (diakonia)*, u: *Bogoslovska smotra*, 36 (1996.) II., str. 360.

⁴⁰ Usp. *Ali drugog puta nema*, str. 97-98.

prvosvećenika ondje gdje se pojedincima ne uskraćuje njima dužna čast jer snaga je rimskog prvosvećenika snaga njegove braće, tj. biskupa.⁴¹ U Njemačkoj je dogmatska konstitucija donijela pomutnju. Smatralo se da je sada promijenjen „Ustav Crkve“. No, kao reakcija na takva razmišljanja dolazi izjava njemačkog episkopata koju papa Pio IX. pohvaljuje kao čisto katoličko shvaćanje. Izjava govori kako papa ne može mijenjati božanske zakone te kako biskupi imaju svoja prava i dužnosti po božanskom ustanovljenju. Biskupi zato nisu papini činovnici već imaju vlastitu odgovornost u Crkvi.⁴² Spomenuli smo već i tzv. Drugu konstituciju o Crkvi. Njezin je nacrt 1870. pripremio saborski teolog J. Kleutgen, no on nije bio dan saborskim ocima na raspravljanje jer je sam Sabor, kako spomenusmo, bio prekinut. Ipak, stanovita važnost ovog nacrta sastoji se u tome što je on napravljen na temelju primjedbi saborskih otaca. Kao svoj četvrti dio nacrt je sadržavao poglavlje pod nazivom „Crkvena hijerarhija“. Ovo poglavlje sadržavalo je nauk da je Crkva utemeljena na biskupima čija je služba božanskog ustanovljenja. Nacrt dotiče i pitanje odnosa biskupa i prezbitera i pojašnjava da su biskupi i po redu i po jurisdikciji veći od prezbitera. Poslanje je biskupa da u svojoj biskupiji i zajedno na saborima donose nauk i disciplinu te budu suci. Biskupi također nisu bez vlasti naučavanja i upravljanja u općoj Crkvi jer je Krist Crkvu povjerio ne samo Petru već i ostalim apostolima. No tu vlast biskupi mogu vršiti tek nakon što ih papa na to pozove. Kada to papa učini biskupi su zaista pravi suci o vjeri i disciplini u Crkvi. Ova tzv. Druga konstitucija o Crkvi trebala je, uz nauk konstitucije *Pastor Aeternus* („Prve konstitucije o Crkvi“) da je nezabludiv rimski prvosvećenik kada *ex cathedra* uči o vjeri i moralu, definirati i nezabludivost nauka koji biskupi posvuda predaju i koji se drži nedvojbenim kao i naučavanje biskupa uz potvrdu rimskog prvosvećenika o stvarima koje se moraju držati i predati. Autor teksta priložio je uz njega i svoj komentar u kojem naglašava da papa ne može dokinuti episkopat jer je on božanskog ustanovljenja te da su dva subjekta vrhovne vlasti u Crkvi: biskupski zbor u zajedništvu s papom i papa sam.⁴³

3. Novost Drugog vatikanskog sabora u naučavanju o biskupima

Drugi vatikanski sabor bio je uistinu velika novost kada ga je papa Ivan XXIII. najavio 1959. Vidjela se u Crkvi potreba novog ekumenskog sabora, no nitko ga nije očekivao,

⁴¹ Usp. *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i čudoređu*, prir. Heinrich Denzinger i Peter Hünermann, Karitativni fond UPT „Ne živi čovjek samo o kruhu“, Đakovo, 2002., br. 3061.

⁴² Usp. *Ali drugog puta nema*, str. 97-98.

⁴³ Usp. *Isto*, str. 98-99.

napose ne najbliži papini suradnici. No, papa je bio svjestan da treba progovoriti o mnogim pitanjima koja muče današnje vrijeme i samu Crkvu. Kada govorimo o ekleziološkim temama pa tako i o temi biskupstva Crkva nije uspjela na Prvom vatikanskom saboru dati potpun i zaokružen nauk. Zbog toga Drugi vatikanski sabor predstavlja na neki način nastavak zadnjeg sabora iz 1870., ali je ipak nov sabor, a ne novi dio zasjedanja Prvog vatikanskog sabora. Papa Ivan XXIII. sazvaio je ovaj Sabor sa željom ne da bude dogmatski, već prvenstveno da bude pastoralno usmjeren. Papa nije želio da Sabor iznosi nov nauk već da se uoči važnost razlikovanja nauka i jezika kojim Crkva progovara, a koji je mnogima postao nerazumljiv i dalek. To je jasno izrekao i u svom pismu *Gaudet Mater Ecclesia* prigodom otvaranja Sabora: „jedno je sam poklad vjere, odnosno istine koje valja štovati, a sadržane su u našem nauku, a drugo je način kojim se one naviještaju, dakako, u istom smislu i značenju“. ⁴⁴ U potrazi za tim novim načinom navještaja bili su već duže vrijeme mnogi teolozi koji su u okviru liturgijskog, biblijskog, patrističkog, ekleziološkog pokreta u Crkvi. Oni su svojim istraživanjima dali velik doprinos radu, a kasnije i provedbi Drugog vatikanskog sabora.

3.1. Teologija utire novi put

Svjesni prevažne uloge razvoja teološke misli u drugoj polovici 19. st. i prvoj polovici 20. st. na samom početku ovog dijela rada želimo vrlo kratko prikazati gibanja koja su tekla u katoličkoj teološkoj misli u tom periodu, ponajprije misli dvojice teologa: Karla Rahnera i Josepha Ratzingera o pitanju odnosa primata i episkopata. Poslije Prvoga, a prije Drugoga vatikanskog sabora, odnos mjesnog biskupa i rimskog biskupa Karl Rahner opisivao je kao mračan odnos. Naime, Rahner je već prije Sabora ukazivao problematičnost sagledavanja crkvenog ustrojstva kao monarhijskog jer se u Crkvi ne radi o nasljeđivanju papa već o njihovu izboru. Veliki naglasak stavlja na božansko utemeljenje episkopata te dodaje da ga upravo zbog njegova porijekla papa ne može dokinuti, a to nam ujedno govori kako papa nije apsolutni monarh. Papa doista ima vlast u Crkvi postavljati biskupe, no bilo je vrlo važno osvijestiti tadašnjoj teologiji da biskupi, iako postavljeni od pape, djeluju u ime Isusa Krista, a ne papino ime kada vrše svoju službu u Crkvi. No, i dalje ostaje od velike važnosti djelovati u zajedništvu s Petrovim nasljednikom. To je utjecalo i na svijest samih biskupa da nisu tek puki činovnici u svojim biskupijama. Možemo u konačnici primijetiti da su ove misli Karla Rahnera znatno

⁴⁴ IVAN XXIII., *Gaudet Mater Ecclesia*, u: Crkva u svijetu, 47 (2012.) IV., str. 536.

pridonijele jasnijem pogledu saborskih otaca na otajstvo Crkve, na poseban način na treće poglavlje dogmatske konstitucije *Lumen Gentium*.⁴⁵ Ratzinger je pak promišljajući o odnosu primata i episkopata polazio od izraza *rimokatolički* koji u sebi objedinjuje Crkvu kao mjesnu i opću. Za njega Crkva nije kružnica koja bi imala jedan centar, već elipsa koja ima dva težišta: primat i episkopat. U skladu s time Ratzinger govori o *successio papalis* i *successio episcopalis*. Zadaća je rimskog biskupa da u Crkvi daje jamstvo katoliciteta, dok druge Crkve preko svojih pastira daju Rimu svjedočanstvo punine. Na taj način, zaključuje Ratzinger, sama Rimaska Crkva ne bi bila katolička, a jednako ni druge Crkve bez jedinstva s Rimom ne bi bile katoličke.⁴⁶ Naime, upravo su razmišljanja teologa među kojima su Rahner i Ratzinger, a uz njih i Congar, Chenu, Danielou utrla put mnogim učenjima Drugog vatikanskog sabora. Teolozi su također prvi prionuli na pripreme na rad za opći sabor, dovodeći u red mnoge ideje obnove katoličke teologije, shvaćajući novost koju donosi pontifikat Ivana XIII. i najava XXI. ekumenskog sabora.⁴⁷ Ovim kratkim prikazom željeli smo prikazati snažan utjecaj predkoncilske teologije koja je već izdaleka pripremala put Saboru i olakšala njegove rasprave. Također naglašavamo da su teolozi veliku ulogu imali i nakon Sabora, jer on nije htio donijeti odgovore na sva pitanja, napose ona koja još nisu bila dovoljno istražena. Teolozi su tako nastavili svoj rad i dali svoj doprinos u ostvarenju saborskog nauka u životu i poslanju Crkve u današnjem svijetu.

3.2. Novo polazište u ekleziologiji

Nakon što smo sagledali doprinos teologa u pripremi za Drugi vatikanski sabor, želimo sada prijeći na saborski nauk i istražiti njegovo učenje. U ovoj cjelini nakana nam je u kraćim crtama sažeti neke temeljne vidove saborskog učenja, a koji se bitno dotiču teme koju proučavamo. Kao jedna od nosivih misli Sabora očituje se izranjanje laikata kao konstruktivne dimenzije Crkve, ali i također i uspostavljanje jasnijih suodnosa u crkvenoj hijerarhiji. Tako je jasnije izražena važnost biskupa i njegov odnos prema mjesnoj Crkvi, zatim prema ostalim biskupima te prema rimskom prvosvećeniku. Još jedna važno učenje Sabora jest ono o kolegijalitetu biskupa koji izvire iz same naravi Crkve, a ne kao plod suvremene sociologije ili napretka demokracije u Crkvi. Naime, već

⁴⁵ Usp. IKIĆ Niko, *Odnos autoriteta primata i episkopata*, u: Bogoslovska smotra, 83 (2013.) II., str. 267-268.

⁴⁶ Usp. *Isto*, str. 270.

⁴⁷ Usp. ALBERIGO Giuseppe, *Kratka povijest Drugog vatikanskog koncila (1959.-1965.)*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., 34.

je Prvi vatikanski sabor naumio progovoriti o papi i biskupima, no zbog vanjskih je prilika prekinut njegov rad koji je progovorio samo o papi. Zato se Drugi vatikanski sabor pojavljuje kao njegov nastavak. On očituje suodgovornost biskupa s papom za rast i napredak cijele Crkve. Sabor govori kako sveta vlast ne postavlja hijerarhiju iznad laika jer je ona u službi cijele Crkve. Nužno ima dimenziju zajedništva i uzajamnosti. Tako će *Lumen Gentium* govoriti o zajedničkoj težnji službenika i Božjeg naroda za istim ciljem i spasenjem. Dvojakost Crkve nije dvodijelnost nego uzajamnost.⁴⁸ Drugi vatikanski sabor pokušao je oživjeti trinitarni vid u ekleziologiji stavljanjem naglaska na mjesnu Crkvu „u kojima i iz kojih je sastavljena jedna i jedina Katolička crkva“ (LG 23). Naime, u Bogu jedinstvo nije nad njegovim postojanjem u trima osobama pa tako ni u Crkvi jedinstvo ne bi smjelo biti iznad mnoštvenosti i različitosti. Jedinstvo se sastoji u uzajamnoj upućenosti i razmjeni mjesnih Crkava, a njima upravljaju biskupi.⁴⁹ Tomislav Šagi Bunić, privatni teolog kardinala Franje Šepera na Drugom vatikanskom saboru, rekao je da će Sabor biti obilježen temom biskupskog kolegija, no hoće li ta tema zaista biti i najvažnija pokazat će posljedice i plodovi Sabora. Važnost ove teme uočljiva je i u donošenju autentičnog tumačenja *Nota praevia* kao popratnog sadržaja dogmatske konstitucije o Crkvi *Lumen Gentium*. Tumačenje je sastavila saborska komisija. Ono nije išlo na glasanje saborskim ocima, ali budući da su je imali pred očima dok su glasovali o konstituciji ona nikako nije beznačajna.⁵⁰ „Temu crkvene hijerarhije i episkopata posebno obrađuje treće poglavlje dogmatske konstitucije o Crkvi *Lumen Gentium*. Prva dva poglavlja o otajstvu Crkve i o Božjem narodu neke su vrsta odrednica za ovo treće poglavlje. Ubuduće neće biti moguće hijerarhiju shvaćati izvan otajstva Crkve. Hijerarhija je sama otajstvo. Neće je također biti moguće shvaćati nečim izvan Božjeg naroda, nego nečim u narodu i za narod, iako nije od naroda“.⁵¹ Na taj je način Sabor obnovio shvaćanje Crkve kao zajedništva (*communio*). *Communio*-ekleziologija nije nešto novo u teologiji već čvrsto slijedi trag tradicije. Ovakvo shvaćanje Crkve kao svoje polazište uzima cjelinu Božjeg naroda gdje su svi njegovi članovi u temeljnom jedinstvu i jednakosti, a onda unutar takvog zajedništva postoje i različiti darovi i službe, među

⁴⁸ Usp. DUDA Bonaventura, *Koncilске teme*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1992., str. 143-144.

⁴⁹ Usp. GRESHAKE Gisbert, *Kratki uvod u vjeru u trojedinog Boga*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2007., str. 90-91.

⁵⁰ Usp. *Ali drugog puta nema*, str. 96-97.

⁵¹ BRAJČIĆ Rudolf i ZOVKIĆ Mato, *Dogmatska konstitucija o Crkvi Lumen Gentium 1, komentari dokumenata Drugog vatikanskog sabora, III.*, FTI, Zagreb, 1977., str. 327.

kojima prvenstvo pripada biskupskoj službi.⁵² „Što se u ovom poglavlju govori, piše Rahner, nije novo, niti s obzirom na dosadašnje stanje predstavlja neki vrlo značajni dogmatsko-povijesni napredak, a k tome su mnoga pojedina pitanja ostavljena otvorenima. Ali ono što je kazano je (a u budućnosti bit će uzrok) mijenjanje mentaliteta, koji se sada kritičnije nego prije odnosi prema izvjesnom rimskom centralizmu i kurijalizmu, koji nisu identični s primatom i njegovim vršenjem. U tom se sastoji crkveno-povijesno i pastoralno značenje ovog poglavlja. Tek će povijest pokazati u kojoj će se mjeri te stare istine, sada jasnije naglašene, odraziti u konkretnoj svijesti, u životu i u pozitivnom pravu Crkve. Tek će se po tome moći i ocijeniti stvarno značenje ovog poglavlja, unutarcrkveno, ekumenski i misionarski“.⁵³ Važno je naglasiti da konstitucija *Lumen Gentium* drugačije progovara o službi biskupa nego dotadašnja teologija. Naime, Crkva se često shvaćala, a od toga se polazilo i u praksi, kao *societas inaequalis* tj. društvo nejednakih. *Lumen Gentium* uzima posve drugo polazište – Crkva je narod Božji unutar kojega vlada istinska i prvotna jednakost svih u dostojanstvu, tek se onda prepoznaju različite službe u njemu. Uz govor o jednakom dostojanstvu važan je i govor o zajedničkom izgrađivanju Crkve od strane svih, a ne samo hijerarhije. Služenje i suodgovornost postaju putovi kojima svjedočimo da je Tijelo Gospodnje uistinu jedno.⁵⁴ Ističemo i važnost kako Sabor upotrebljava učiteljsku formulaciju – *sacra synodus docet* – za dvije učiteljske tvrdnje u vezi s episkopatom kao službom u Crkvi. Njih ćemo u daljnjem radu razvijati govorom o trostrukoj službi u kojoj su biskupi uzeli udjela upravo preko biskupskog posvećenja te govorom o zboru biskupa gdje se snažno očituje apostolsko nasljedstvo u biskupskom redu.

1. Biskupi su po božanskoj ustanovi došli na mjesto apostola kao pastiri Crkve.
2. Biskupskim se posvećenjem dijeli punina sakramentalnog reda koja se i liturgijskim običajem Crkve i glasom svetih Otaca zove najviše svećeništvo, vrhunac svete službe.

3.3. Crkvena služba shvaćena bitno kao služenje

U prethodnom naslovu saželi smo neke nosive misli Drugog vatikanskog sabora, a sada želimo posvetiti nešto više pažnje saborskom shvaćanju služenja kao bitne dimenzije

⁵² Usp., „*Biskup je u Crkvi i Crkva je u biskupu!*“ *Kateheza o biskupskoj službi u Crkvi*, str. 406.

⁵³ Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen Gentium* 1, komentari dokumenata Drugog vatikanskog sabora, str. 328.

⁵⁴ Usp. *Ali drugog puta nema*, str. 118-122.

crkvene službe. Oduvijek je u kulturama i religijama svijeta postojala opasnost da se predstavnici naroda postave iznad njega i da traže smisao službe koju vrše u njoj samoj. Zbog toga je i Isus govorio apostolima „Neće tako biti među vama“ (Lk 22,26). No, unatoč Isusovim riječima i u povijesti Crkve postojala je opasnost da se crkvena služba shvati mimo Božjeg naroda za kojeg je ustanovljena. Zato su mnogi veliki biskupi upozoravali službenike Crkve na tu temeljnu dimenziju u vršenju Kristova poslanja. Tako je sv. Jeronim pisao: „Neka zna biskup i prezbiter da mu narod nije sluga već da je on s njime sluga“.⁵⁵ Ovim riječima sv. Jeronim doziva svima u pamet kako je služenje u temeljima poslanja koje je Isus dao apostolima. Sam Krist nije došao da bude služen nego da služi, a apostolima je dao udjela u svom poslanju. Naime, Congar je značajno primijetio da se Isus nije zadovoljio da vlast tek prenese sa starozavjetnog svećenstva na apostole, pa ni s tim da podsjeti na ispravan duh u služenju zajednici nego iz korijena mijenja njezin karakter, pa čak i narav službe. Tako i dotadašnji grčki pojmovi za službenike kao što su *arche*, *eksusia* i dr. ne odgovaraju evanđeoskoj poruci. Zato će Novi zavjet koristiti pojam *diakonia*, shvaćajući vlast bitno kao služenje. Crkva svoju službu shvaća tako polazeći od Krista kao korijena; njezina vlast jest nastavak one vlasti koju je Krist vršio za zemaljskog života.⁵⁶ Progovarajući tako o službi biskupa Sabor je označava kao služenje, no ne da ako želi biti autentičnija treba biti služenje već da ako nije služenje ona postaje promašena i nije ju moguće ostvariti. Da se i u govoru o hijerarhiji treba poći od toga principa temeljne jednakosti svih krštenika upućuje i činjenica da se u dogmatskoj konstituciji o Crkvi *Lumen Gentium* samo dva puta spominje riječ podložnik, a mjesta koja govore od postavljanju nekih *nad druge* željom saborskih otaca promijenjena su u službe *za druge*. Između hijerarhije i ostatka Božjeg naroda postoji razlika, ali ona uključuje vezanost i usmjerenost jer su svi obvezani zajedničkim poslanjem.⁵⁷ Biskup dakle treba polaziti od jednakosti svih u dostojanstvu. Biskupovanje se tako ne ostvaruje u samome sebi već treba biti utjelovljeno unutar povjerene mu zajednice jer autentičnost biskupove službe očituje se, ne u skupu raznih akata koje će donijeti, već u kristovskom životu zajednice i njezinu rastu prema zrelosti Božjih sinova i kćeri. S tim shvaćanjem Sabor kada govori o biskupovim postupcima u zajednici kreće od savjetovanja, preko uvjeravanja i primjera da bi onda spomenuo autoritet i svetu vlast.⁵⁸ „Za ispravno

⁵⁵ *Tumačenje Poslanice Titu*, str. 591.

⁵⁶ Usp. *Vlast u Crkvi kao služenje (diakonia)*, str. 354.

⁵⁷ Usp. *Ali drugog puta nema*, str. 118-122.

⁵⁸ Usp. *Isto*, str. 125-126.

poimanje crkvenog autoriteta potrebno je dakle imati u vidu važnu kristološku i zajedničarsku dimenziju Crkve, tj. dimenziju temeljnog zajedništva unutar kojega svi u Crkvi, i vjernici i službenici, stoje u temeljnom jedinstvu i poslušnosti evanđelju odnosno Kristu. Služba i služenje u Crkvi uvijek moraju biti prožeti i nadahnuti vjerom i ljubavlju, onom istom ljubavlju kojom je Krist ljubio Crkvu i za koju je predao samoga sebe⁵⁹ I dekret o pastoralnoj službi biskupa *Christus Dominus* također kaže: „U obavljanju svoje službe oca i pastira neka biskupi budu usred svojih vjernika kao oni koji poslužuju, dobri pastiri koji poznaju svoje ovce i koje njih poznaju, pravi očevi koji prednjače duhom ljubavi i skrbi za sve čijoj se bogomdanoj vlasti svi dragovoljno podvrgavaju (CD 16). Zovkić upozorava na važnost ovakvog služiteljskog shvaćanja predstojništva u Crkvi koje i sam Sabor u službenoj bilješci daje kada upućuje na Lk 22,26-27 i Isusovu oporuku na Posljednjoj večeri o služenju u zajednici.⁶⁰ „Vidimo da je ovdje riječ je o svojevrsnom ekleziološkom *kopernikanskom zaokretu* gdje se ministerijalni red, a osobito biskupstvo, promatra pod prizmom služenja, a ne moći i upravljanja“.⁶¹ Katekizam Katoličke Crkve zaključuje o tome da je značaj služenja u samoj sakramentalnoj naravi crkvene službe. Službenici su potpuno ovisni o Kristu, oni jesu *sluge Isusa Krista* (Rim 1,1). Riječi i milosti što ih daju povjerene su im za druge. Zbog toga trebaju biti slični Kristu koji ih je pozvao, a uzeo je lik sluge (usp. Fil 2,7).⁶²

4. Biskupsko posvećenje

U četvrtom poglavlju našega rada želimo istražiti temu biskupskog posvećenja. Kako ćemo vidjeti, u Crkvi su u vezi s njegovim podjeljivanjem bile dugo vremena prisutne poteškoće i dvojbe, a na koje je Drugi vatikanski sabor jasno želio dati odgovore. Želimo ovdje istaknuti i doprinos splitskog nadbiskupa Franića na saborskim raspravama o toj temi i na taj način pokazati da su i hrvatski teolozi uzeli aktivnog udjela u proučavanju važnih tema iz života Crkve. Također nam je važno na kraju ovog poglavlja objasniti u čemu je važnost biskupskog posvećenja, tj. naglasiti da ga saborski nauk uzima za polazište vršenja biskupske službe.

⁵⁹ VUKOVIĆ Davor, *Biskup i prezbiteri u obzorju ekleziologije zajedništva*, u: *Diacovensia*, 26 (2018.) II., str. 299.

⁶⁰ Usp. *Biskupi u Crkvi prema Novom zavjetu i Drugom vatikanskom saboru*, str. 37.

⁶¹ *Načelo sinodalnosti kao paradigma Crkve trećeg tisućljeća*, str. 283.

⁶² Usp. KATEKIZAM KATOLIČKE CRKVE, Glas koncila, Zagreb, 1994., br. 876, (dalje KKC).

4.1. Služba ili sakrament?

Na samom početku želimo prikazati dvije pozicije s kojih se pristupalo ovom pitanju, a onda i iznijeti saborski nauk. Još i danas može se uočiti u teološkim krugovima nerazumijevanje u odnosima biskup-prezbiter i to s obzirom na temelje službe. Sve je to često posljedica krivog teološkog polazišta. Važnost saborskog nauka pokazat će se stoga upravo na ukazivanju biskupske službe kao ispravnog polazišta za razumijevanje i vršenje crkvenih službi.

4.1.1. Povijesne nejasnoće

Kroz dugu povijest Crkve nije uvijek bilo jasno prima li se biskupskim posvećenjem viši stupanj svetog reda u odnosu na prezbiterat ili se pak prezbiterima dodaje jedna viša služba upravljanja na polju jurisdikcije, a koju prezbiteri nemaju. Raspravljalo se dakle o razlici između biskupa i prezbitera. „U 2. i 3. st. pojam *sacerdos* gotovo uvijek se odnosio na biskupa, a rijetko kad na prezbitera. No, u 4. st. dolazi pomalo do poistovjećivanja biskupa i svećenika jer su zbog rasta crkvenih zajednica prezbiteri počeli preuzimati službe koje su do tada vršili samo biskupi. Tako su neki poput sv. Jeronima mislili da je razlika između prezbitera i biskupa samo disciplinska, a ne i strukturalna“.⁶³ Naime, Jeronim je smatrao da su novozavjetni pojmovi prezbitera i biskupa sinonimi. Tako je crkvenim zajednicama u samom početku prema Jeronimu upravljao zbor prezbitera što očituje njihovo zajedničko upravljanje Crkvom. Od takvog načina vođenja Crkve odustalo se usred raskola pa je jedan od prezbitera izabran da bude nad ostalima, tj. da bude biskup u zajednici. Njemu je onda pripadala sva skrb za Crkvu.⁶⁴ Ovom su se mišljenju protivili Ambrozije i Augustin. I mnoge liturgijske knjige počevši od *Traditio apostolica* Hipolita Rimskog pa dalje ne ostavljaju mjesta sumnji u sakramentalnost biskupskog ređenja. Također je kršćanski Istok jednodušan u uvjerenju da je biskupstvo zaseban red u odnosu na prezbiterat.⁶⁵ Uz Jeronima, mišljenje da nema razlike između biskupstva i prezbiterata zastupao je i spis Ambrosiastera iz 4. st. U skolastici Toma Akvinski mislio je na istom tragu da prezbiterat daje službu slavljenja euharistije, a da je biskup tek veći u pogledu vlasti u zajednici. Tek je iz poštovanja biskupu pridržano polaganje ruku kod potvrde i ređenja. Trident pak govori o

⁶³ *Razvoj biskupske i prezbiterijske službe u prvim stoljećima Crkve*, str. 258.

⁶⁴ Usp. MANDAC Marijan, *Sveti Jeronim, Tumačenje Pavlovih poslanica*, Služba Božja, Makarska, 1998., str. 104.

⁶⁵ Usp. Dogmatska konstitucija o Crkvi Lumen Gentium 1, komentari dokumenata Drugog vatikanskog sabora, str. 368-370.

sakramentalnosti svetog reda no ne navodi razlike u stupnjevima. Tek Pio XII. 1947. u apostolskoj konstituciji *Sacramentum ordinis* naučava da sakrament ima tri stupnja: biskupstvo, prezbiterat i đakonat.⁶⁶ Katekizam Katoličke crkve donosi veću jasnoću. Naime, dva su stupnja ministerijalnog sudjelovanja u svećeništvu Isusa Krista, a to su biskupstvo i prezbiterat. Đakon se pak redi za služenje. Ipak, katolički nauk naučava da se i oba stupnja sudjelovanja u svećeništvu kao i stupanj služenja podjeljuju sakramentom Reda.⁶⁷

4.1.2. Učenje Drugog vatikanskog sabora

Odakle ovako različita mišljenja u tradiciji Crkve po pitanju sakramentalnosti episkopata? Naime, skolastička je teologija držala da biskupsko posvećenje ne daje biskupu veću vlast posvećivanja u odnosu na prezbitera, a također biskupstvo posvećenje nije bilo temelj za primanje učiteljske i upraviteljske vlasti u Crkvi. Tadašnja je teologija smatrala da se te dvije službe primaju izravno od pape. Time je Crkva bila podijeljena na sakramentalni prostor koji se ticao liturgije i nesakramentalni prostor poučavanja i upravljanja crkvenom zajednicom. No, takvu dihotomiju prvo stoljeće nije poznavalo.⁶⁸ „Zbog toga Drugi vatikanski sabor pravi teološki zaokret vraćanjem na same početke Crkve. Zbog toga su saborski oci odbili govoriti o biskupstvu kao najvišem stupnju svetoga reda i radije izabrali formulaciju da je biskupstvo punina sakramenta svetog reda. Razlika u formulaciji je velika i očita. U formulaciji da je biskupstvo najviši stupanj gleda se u biskupstvu cilj prema kojem idu niži stupnjevi. Biskupstvo se onda i tumači pomoću prezbiterata. No, Drugi vatikanski sabor tumačeći biskupstvo kao puninu, a ne najviši stupanj svetog reda, osvjetljava biskupstvo kao izvor iz kojeg potiču sve druge službe. Drugima se daje udjela na službi biskupa. Ono je svećeništvo u punini i cjelokupnosti. Ne polazi se, dakle, od prezbiterata prema biskupstvu već obratno“.⁶⁹ Splitski biskup Frane Franić već je 1959. smatrao da predstojeći Sabor treba jasno definirati biskupstvo kao božansku ustanovu i tako stati na kraj nekim teozima koji i u moderno vrijeme govore o biskupstvu kao samo crkvenoj ustanovi. Takav je prijedlog poslao i Prepripravnoj komisiji. No, dogmatska konstitucija o Crkvi na kraju nije progovarala u formi definicije, ali je Sabor jasno iznio nauk na temelju Svetog pisma i predaje da su

⁶⁶ Usp. *Liturgijska sakramentologija*, str. 247.

⁶⁷ Usp. KKC, br. 1547.

⁶⁸ Usp. Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen Gentium* 1, komentari dokumenata Drugog vatikanskog sabora, str. 368.

⁶⁹ *Isto*, str. 371.

biskupi naslijedili apostole po božanskoj odredbi. Potvrdit će to i dekret *Christus Dominus*. Time je jasno rečeno da biskupstvo nije samo struktura u Crkvi nego struktura Crkve.⁷⁰ Biskup Franić pisao je Pretpripravnoj komisiji sabora i o pitanju sakramentalnosti biskupstva, a onda i na samom saboru pred saborskim ocima. Franić je uz svoju biskupsku službu bio i teolog i nije dvojio o sakramentalnosti biskupstva. Ipak priznaje da kada se biskupstvo odvaja od svećeništva neki teolozi misle da biskupstvo nije red. Franić misli da se sakramentalnost treba definirati i da se to može učiniti na temelju kršćanske predaje što je snažno oslonjena na Sveto pismo. Biskup Franić navodi dalje i otačke tekstove kao i liturgijsku baštinu da su neki laici bili posvećeni za biskupe bez prethodnog svećeničkog ređenja. U konačnici biskup Franić upravo u sakramentalnosti biskupskog reda vidi i temelj da se za njega može reći da je božanskog porijekla.⁷¹ Proglašenje biskupstva sakramentom na Saboru je prošlo bez većih suprotstavljanja, tek s 34 saborska oca *protiv*, a čak 2123 s glasom *za*. Ovo je vrlo važno za teologiju budući da su, kako smo vidjeli, u katoličkoj teologiji pod utjecajem sv. Jeronima i Ambrosiastera postojala mišljenja da biskupsko posvećenje nema snagu sakramenta kao prezbitersko ređenje. Zbog toga se kod biskupa govorilo o posvećenju, a kod prezbitera o ređenju. No, *Lumen Gentium* učiteljski tvrdi: „Sveti sabor uči da se biskupskim posvećenjem daje punina sakramenta reda, ona, naime koju liturgijski običaj Crkve i glas svetih Otaca naziva vrhovnim svećeništvom, sveukupnošću svete službe“ (LG 21). Iz ovoga je vidljivo da se biskupsko posvećenje ne smatra blagoslovinom, već je ono sveti znak koji djeluje *ex opere operato* gdje ređenik postaje ontološki u punom smislu učesnik Kristova svećeništva.⁷² Stavljajući u odnos episkopat i prezbiterat možemo reći kako „episkopat kao red nije neka nadogradnja nad prezbiteratom nego ga u sebi uključuje i daje njegovu puninu. Kad bi episkopat bio nadogradnja nad prezbiteratom mogao bi biti nešto specifično novo. Ali ako je sama punina svećeništva, radi se u biti o nečem istovrsnom što se međusobno razlikuje samo stupnjevito“.⁷³

⁷⁰ Usp. PERIĆ Ratko, *Prilog i udio biskupa Frane Franića koncilskoj raspravi o episkopatu*, u: Crkva u svijetu, 35 (2000.) I., str. 104-105.

⁷¹ Usp. *Isto*, str. 106.

⁷² Usp. *Ali drugog puta nema*, str. 100.

⁷³ KOPIĆ Ivan, *Unum presbyterium čl. 28. konstitucije „Lumen Gentium“*, u: Bogoslovska smotra, 36 (1966.) II., str. 362.

4.2. Sudioništvo u vlasti Krista Učitelja, Svećenika i Pastira

Nakon što smo iznijeli saborski nauk po pitanju sakramentalnosti biskupskog reda progovorit ćemo sada o učincima i značenju ovog sakramenta. Važno je za uočiti kako Sabor svoj govor o sakramentalnosti biskupstva započinje ukazivanjem na prisutnost Isusa Krista posred biskupa i njegovo zajedništvo s njima. Time je naznačena veza biskupa s Kristom koji se na poseban način u njima oblikuje kao i njihova usmjerenost na Crkvu, jer i sveti se red, kao i ostali sakramenti, dijeli radi izgradnje Crkve. To tvori čvrst temelj za govor o sakramentalnosti obreda po kojem biskupi postaju prisutnost Krista posred Božjeg naroda i preko kojih on sam kao vrhovni svećenik propovijeda Riječ Božju i dijeli sakramente vjere vjernicima (usp. LG 21,1).⁷⁴ *Lumen Gentium* govori kako se „biskupskim posvećenjem prima punina sakramenta Reda, a podjeljuje ga se polaganjem ruku i riječima posvećenja. Naime, biskupskim se posvećenjem novome biskupu tako daje milost Duha Svetoga i tako utiskuje sveti biljeg da on na izvrstan i vidljiv način ima ulogu samoga Krista kao Učitelja, Svećenika i Pastira te da djeluje u njegovoj osobi (usp. LG 21). Papa Pavao VI. odredio je da je materija ređenja biskupa polaganje ruku na glavu izabranika koje u šutnji obavljaju biskupi posvetitelji, ili barem glavni posvetitelj, prije posvetne molitve; a forma se sastoji od riječi te posvetne molitve, od kojih su ove bitne i zato nužne da bi čin bio valjan: „A sada izlij na ovoga svoga izabranika onu moć koja je od tebe – Duha vodstva, kojega daje ljubljenoj Sinu svome Isusu Kristu, a on ga darova svetim apostolima, koji sazdaše Crkvu po pojedinim mjestima kao tvoje svetište, na slavu i neprestanu hvalu imena tvojega“.⁷⁵ „U biskupskom posvećenju biskupi primaju poseban udio u jedincatom Kristovom svećeništvu. Taj im se udio daje kao dar Duha Svetoga i njime su na poseban način sjedinjeni s Kristom Gospodinom te – po njemu – i među sobom: posvećeni i suobličeni Gospodinu tako da postaju sudionici njegove službe da pasu Gospodinovo stado. To sakramentalno zajedništvo biskupa, iako je po sebi unutrašnje, tvori trajan temelj djelovanja svakog biskupa zajedno s vrhovnim pastirom i sa svima ostalima. Zakonito zaređen biskup, jer prima učešće na Kristovoj vlasti koja mu je sakramentalno podijeljena, postaje ontološki podoban, po samoj svojoj naravi, da predstavlja Gospodina kao učitelja i svećenika u

⁷⁴ Usp. Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen Gentium* 1, komentari dokumenata Drugog vatikanskog sabora, str. 363.

⁷⁵ PAVAO VI., *Pontificalis Romani recognitio*, apostolska konstitucija, Rim 18.6.1968., u: Rimski pontifikal, Prerađen odlukom Svetog općega sabora Drugog vatikanskog, objavljen vlašću pape Pavla VI., preuređen brigom pape Ivana Pavla II., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000., str. 13-14.

Crkvi, to jest da pase Gospodinovo stado“.⁷⁶ Konstitucija o biskupstvu progovara u uskoj vezi s apostolicitetom. O njemu je prvo govorila odveć horizontalno, pa govor o sakramentalnosti biskupstva prikazuje da se predavanje apostolske vlasti vrši vertikalno. Primanjem sakramenta sv. Reda biskupi uprisutnjuju Krista u svojim zajednicama te primaju trostruku službu. Sabor ne će razrađivati prisutnost Krista preko biskupa nego će to ostaviti teologiji. Tek se govori o tome da se prisutnost ostvaruje kroz službu služenja, tj. po djelovanju biskupa, a ne po biskupovom biću.⁷⁷ Osim što je postao suobličan Kristu, po sakramentalnom posvećenju i hijerarhijskom zajedništvu biskup postaje i članom biskupskog zbora o kojem ćemo govoriti kasnije (usp. LG 22). Također, ističemo da *Lumen Gentium* naučava da biskupsko posvećenje daje biskupu ne samo posvetiteljsku već i naučiteljsku i pastirsku službu (usp. LG 21). Biskup na taj način bivaju namjesto Boga u zajednici za koju se postavljaju kao pastiri da bi Božji narod poučavali kao učitelji nuka, svećenici svetog bogoslužja i služitelji u upravljanju. Sam obred vidljivo razlaže odnos između biskupa i Boga koji ga je pozvao i Božjeg naroda za koga se kao pastir postavlja. Tako polaganje evanđelistara nad glavu tijekom posvetne molitve te kasnije njegovo predavanje biskupu označavaju da je propovijedanje Evanđelja glavna biskupova dužnost; predaja prstena izražava povezanost sa Crkvom, Zaručnicom Kristovom, mitra je poziv da ustraje u svetosti, a pastirski štap označava njegovu dužnost da upravlja Crkvom koja mu je povjerena. Sam obred završava cjelovom što ga novom biskupu daju drugi biskupi i na taj način opećaju njegov ulazak u biskupski zbor.⁷⁸ Dakle, „osim službe posvećivanja, biskup u posvećenju prima i naučiteljsku službu te službu pastira u Crkvi. Ipak, naučiteljska i pastirska služba, iako već primljene, mogu se ostvarivati tek u hijerarhijskom zajedništvu s Glavom i udovima biskupskog zbora“.⁷⁹ Razložit ćemo sada udio biskupa u Kristovoj trostrukoj vlasti, tj. kako se koja služba kod biskupa ostvaruje.

5. Trostruka služba u Crkvi

U ovom petom poglavlju želimo predstaviti na koji način biskup ostvaruje trostruku službu što ju je Krist povjerio Crkvi da je vrši do konca svijeta. Naime, Sveto Pismo predstavlja nam Krista kao Proroka, Svećenika i Pastira. On je Crkvi povjerio da naviješta

⁷⁶ *Koncilске teme*, str. 305.

⁷⁷ Usp. Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen Gentium* 1, komentari dokumenata Drugog vatikanskog sabora, str. 362-365.

⁷⁸ Usp. *Rimski pontifikal, Prerađen odlukom Svetog općega sabora Drugog vatikanskog, objavljen vlašću pape Pavla VI., preuređen brigom pape Ivana Pavla II.*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000., br. 26.

⁷⁹ Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen Gentium* 1, komentari dokumenata Drugog vatikanskog sabora, str. 371-373.

Božju spasenjsku riječ, da ljude posvećuje snagom svetih sakramenata i da upravlja zajednicom Božjeg naroda. Svi kršćani postaju dionici toga poslanja po sakramentu krštenja, no neki u tom poslanju sudjeluju i na temelju sakramenta svetog reda. Tako i biskup, budući da ima puninu svetog reda, prvi je pozvan vršiti Kristovo poslanje te voditi druge da budu svjesno i aktivno uključeni u njega. Peto poglavlje stoga, ima za cilj predstaviti pojedine vidove ostvarenja naučiteljske, posvetiteljske i pastirske službe biskupa u Crkvi.

5.1. Izvor službe

Na samom početku petog poglavlja našega rada željeli bismo jasno naznačiti kako služba koju biskup prima nije neka koju bi samo on imao ili kojoj je on krajnji izvor. Biskup svoju službu prima od Krista, a unutar Crkve. Krist mu daje udjela na poslanju koje je povjerio čitavoj Crkvi. Dakle, i sama je Crkva darovana i pozvana od Boga da vodi, poučava i posvećuje Božji narod, a onda i biskup unutar nje kao njezin predstojnik. Bog je svega toga krajnji izvor.

5.1.1. Trinitarni

„Trostruka služba u Crkvi je zapravo odraz trojstvenog djelovanja Božjeg. Bog Otac je izvor svega, on svime upravlja i na kraju će sve i u svima biti Bog. Iz poslušnosti prema njemu Isus Krist, Sin Božji, dolazi na svijet da ga spasi. Tako u Ocu prepoznajemo pastirsko-kraljevsku vlast i moć. Sin Božji je Riječ Očeva koji istovremeno naviješta i otkriva Oca, a opet je sam Očeva slika i njegova Riječ. On je prorok i izvor svih proročkih službi u povijesti. Tako u Sinu prepoznajemo izvor proročko-navjestiteljske službe Crkve. Duh Sveti posvećuje Crkvu. On je milost Božja i boravi u srcu vjernika kao u hramu, uvodi Crkvu u svu istinu, te ujedinjuje u zajednici i službi. U njemu prepoznajemo izvor svećeničke službe Crkve“.⁸⁰ Trinitarna dimenzija snažno se očituje u životu Isusa Krista, a ona oblikuje i djelovanje biskupa. Iz toga su razloga sinodski oci nauk o biskupima razložili u svjetlu trinitarne ekleziologije Drugog vatikanskog sabora. Prema sv. Ignaciju Antiohijskom, koji je nebeskog Oca tumačio kao nevidljivog biskupa sviju, razvile su se vrlo stare predaje koje su gledale na biskupa kao onoga koji zastupa Boga Oca. U vezi s tim je i biskupska katedra predstavljala očinski autoritet Božji. Iz ovoga proizlazi dužnost biskupa da bude otac povjerenom mu narodu. Biskup također djeluje u

⁸⁰ IVANČIĆ Tomislav, *Crkva – fundamentalno-teološka ekleziologija*, Teovizija, Zagreb, 2004., str. 219.

osobi samoga Krista i u Crkvi je njegov živi znak. Zato je biskup pozvan svoju trostruku službu koju prima od Krista vršiti poput Dobroga pastira. Duh Sveti također je djelatatan u životu biskupa budući da ga, dok ga suobličuje Kristu, osposobljava da se po njemu može nastaviti Kristova služba u Crkvi.⁸¹ I direktorij za pastoralnu službu biskupa *Apostolorum succesores* povezuje biskupa s otajstvom trojedinog Boga kada kaže kako je biskup kao namjesnik Velikog pastira ovaca, Isusa, pozvan u svojem poslanju i životu očitovati Božju očinsku ljubav. Ujedno otkriva ljubav, dobrotu, milosrđe i autoritet Isusa Krista koji je došao dati svoj život za svoje stado i sve ljude sabrati u jednu obitelj. Biskup također očituje i vitalnost Duha Svetoga koji Crkvi daje život i pridiže ju usred slabosti.⁸²

5.1.2. Kristološki

Nakon pogleda na trinitarni izvor poslanja Crkve obradit ćemo sada njegov kristološki aspekt. Vidjeli smo naime da po ređenju biskup u zajednici predstavlja Krista kao Učitelja, Svećenika i Pastira stoga nam je važno prepoznati kristološki temelj biskupske službe i poslanja u Crkvi. Kada je Isus govorio o svome poslanju tada ga je uvijek okarakterizirao kao poslanje „od Oca“. Isusova samosvijest da je poslan od Oca na poseban je način naglašena u Ivanovu evanđelju. Nakon uskrsnuća on to poslanje prosljeđuje dalje na apostole. Važno je imati na umu da u tom trenutku poslanja među primateljima poslanja nisu samo Jedanaestorica već moguće i drugi učenici. To znači da je uskrsni mandat poslan cijeloj Crkvi na čelu s apostolima. „Kao što mene posla Otac, i ja šaljem vas“ (Iv 20,21). Korijen uspješnosti poslanja čitave Crkve nalazi se upravo u poslanju od samoga Krista. Kao što su ljudi u Kristu mogli susresti Oca, tako sada u apostolskom poslanju Crkve mogu susresti Isusa Krista. Tako su naime, apostoli razumjeli Isusa te su na čelo novoosnovanih zajednica postavljali predstojnike na koje su prenosili milost i vlast upravljanja zajednicom. Oni su u novozavjetnim poslanicama nazivani nadglednicima i poslužiteljima – *episkopoi* i *diakonoï*.⁸³ Vrlo rano u Crkvi biskupa se shvaćalo kao posebnu prisutnost Krista u zajednici. Naime, biskupim posvećenjem biskup se suobličuje Kristu koji je Pastir svoje Crkve. Biskup postaje sakrament Krista, tj. Krist po njemu postaje nazočan i djelatatan među svojim narodom.

⁸¹ Usp. IVAN PAVAO II., *Pastores gregis – Pastiri stada*, postsinodska apostolska pobudnica o biskupu služitelju evanđelja Isusa Krista za nadu svijeta, 16.10.2003., dokumenti 137, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., br. 7.

⁸² Usp. KONGREGACIJA ZA BISKUPE, *Apostolorum succesores. Direktorij za pastoralnu službu biskupa*, Rim, 22.2.2004., br. 1. preuzeto sa stranice: <https://www.catholicculture.org/culture/library/view.cfm?recnum=7557> (2.7.2019.)

⁸³ Usp. *Crkva kao narodi Božji*, str. 277-278.

Preko njegova biskupskog služenja Krist je onaj koji naviješta Riječ, podjeljuje sakramente vjere i upravlja Crkvom.⁸⁴ Nakon što smo vidjeli kristološki, a prije toga i trinitarni izvor crkvenog poslanja važno je za uočiti da je u biti Crkve, a onda i svake službe u njoj biti sredstvom spasenja koje Bog pruža ljudima. To se očituje kao najdublja svrha Crkve. Službe koje Bog podiže u njoj postoje kako bi Crkva na svakom mjestu i u svakom vremenu mogla vršiti tu zadaću i postati sakramentom spasenja svim ljudima. Stoga ćemo u narednim cjelinama pokušati protumačiti kako Drugi vatikanski sabor, na tragu Božje objave, tumači trostruku službu biskupa kao najodgovornije službe u Crkvi.

5.2. Naučiteljska služba biskupa (*munus docendi*)

Govor o ostvarenju *tria munera* u biskupskoj službi započinjemo s biskupovom naučiteljskom službom kako to čini i dogmatska konstitucija *Lumen Gentium* prepoznavajući hitnost naviještanja Radosne vijesti ljudima današnjice slijedeći tako primjer Krista koji nam je navijestio dobroga Oca. Želja nam je s jedne strane ukazati da biskup treba vjerno prenositi polog vjere, ali tražeći uvijek iznova nove putove za navještaj, a s druge strane da se zbog vjernosti tom istom pologu očituje kao učitelj u zajednici vjernika.

5.2.1. Služitelj istine Evanđelja

„Propovijedanje Evanđelja ističe se tako među glavnim biskupovim dužnostima. Ona je glavna među najglavnijima. Isus ju je stavio na prvo mjesto: »Idite i propovijedajte« (Mk 16,16). Apostoli su je zato stavili na prvo mjesto: »Nije pravo da zanemarimo riječ Božju pa da poslužujemo kod stolova« (Dj 6,2). Pavao ju je stavio pred ostale svoje apostolske dužnosti“.⁸⁵ Zbog toga su biskupi iz generacije u generaciju pozvani štititi i predavati Pisma i promicati Tradiciju, što je zapravo navještaj jednog Evanđelja i jedne vjere, u punoj vjernosti nauku apostola. Istovremeno njihova je zadaća obasjati svjetlom Evanđelja nova pitanja koja se iznova pojavljuju u povijesnim mijenama.⁸⁶ Stoga dekret *Christus Dominus* potiče biskupe da vjernicima izlažu cjelovito Kristovo otajstvo, tj. one istine čije nepoznavanje znači nepoznavanje Krista (usp. CD 12). Biskup je time poslan naviještati otajstvo spasenja ostvareno u Kristu kao i očitovati da je Krist jedini Spasitelj i središte života svojih vjernika kao i čitave ljudske povijesti.

⁸⁴ Usp. *Apostolorum successores*, br. 12

⁸⁵ Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen Gentium* 1, komentari dokumenata Drugog vatikanskog sabora, str. 412-413.

⁸⁶ Usp. *Apostolorum successores*, uvod

Biskupova je zadaća također naviještati i moralna načela kao i društveni poredak, navješćujući ljudsku slobodu.⁸⁷ Ova je služba u prvim stoljećima Crkve bila puno jasnija nego je to danas. Biskupi su bili prvi propovjednici Evanđelja, a onda je s razvojem crkvene administracije ova služba pomalo bljedila. Danas se nastoji oživjeti i ovaj aspekt naučiteljske službe kroz nedjeljne propovijedi. Naučiteljska služba čini biskupe glasnicima vjere. Zadaća im je uvijek Kristu privoditi nove učenike, a one koji su se odazvali dalje učvršćivati u pokladu vjere. Biskupi kada ovu službu vrše zajedno ujedinjeni u jedan zbor u zajedništvu sa svojom glavom naučavaju nezabludiv nauk. Tako su oni jamci čistoće vjere. No, biskupi ne primaju neku novu objavu nego su i sami pozvani prvo proučavati vjeru Crkve kako bi kasnije postali njezini propovjednici. Dekret *Christus Dominus* poziva ih da propovijedaju na način prilagođen potrebama našega vremena. Na taj način Crkva pokazuje majčinsku ljubav za sve ljude, za njihove teškoće i pitanja (usp. CD 13).⁸⁸ „Time se želi reći kako kada govorimo o navještanju evanđelja nije dovoljno brinuti se za pravovjernost kršćanskog nauka već i za prikladan način izlaganja koji će vjernike poticati na slušanje i prihvaćanje Riječi“.⁸⁹ S današnjim naglašavanjem ove biskupove službe želi se jasno ukazati da je propovijedanje prvi apostolat na kojem biskup mora raditi.⁹⁰ Stoga je svaki biskup pozvan u svojoj mjesnoj Crkvi čuvati poklad vjere i braniti je od zastranjenja. Ipak od ključne je važnosti ljudima današnjice navijestiti spasenjsku dimenziju objavljene istine jer ona je spasenjska Riječ i za modernog čovjeka i njegove probleme s kojima se suočava. Biskupi trebaju činiti sve da čovjek osjeti kako je Riječ spasenja upućena upravo njemu osobno.⁹¹ No, da bi biskup mogao poučavati narod i sam se mora dati poučiti. Tako je već sv. Jeronim prepoznao da svetost biskupova života ponajviše koristi njemu, ali da mora biti i učen kako bi naukom i riječju utvrđivao zajednicu u zdravu nauku i branio je od protivnika vjere. Taj pak nauk treba biti ukorijenjen u riječima Svetog pisma.⁹² Govoreći određenije, biskup izvršava svoju propovjedničko-naučiteljsku službu na trima razinama. Prvo mjesto zauzima propovijedanje putem kojeg biskup tumači vjernicima Božju riječ i utvrđuje ih u vjeri.

⁸⁷ Usp. *Isto*, br. 120.

⁸⁸ Usp. *Crkva kao narodi Božji*, str. 289-290.

⁸⁹ *Pastores gregis*, br. 30.

⁹⁰ Usp. Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen Gentium* 1, komentari dokumenata Drugog vatikanskog sabora, str. 413.

⁹¹ Usp. ŠAGI-BUNIĆ Tomislav Janko, *Teološka relacija prve sinode biskupa i suvremeni napredak teologije*, Bogoslovska smotra, 39 (1969.) IV., str. 345.

⁹² Usp. JERONIM, *Tumačenje Poslanice Titu*, u: Sveti Jeronim, Tumačenje Pavlovih poslanica, Služba Božja, Makarska, 1998., str. 597.

Uz propovijedanje kao važno sredstvo navještaja očituju se i biskupove okružnice i nastupi u medijima. Drugo važno područje navještaja je katehetski rad s djecom i mladima, ali i s nedovoljno poučenim odraslim vjernicima. Pri tome je biskup posebno upućen na suradnju s prezbiterima i katehetama. Uz brigu za sadržaj katehetske pouke treba skrbiti i za korištenje prikladnijih metoda u skladu sa suvremenim dostignućima katehetike i pedagogije. Kao treće područje biskupova rada u naviještanju Evanđelja očituje se rad i sluh za evangelizaciju. Biskupova je prvenstvena briga naviještati Evanđelje onima koji su mu povjereni u njegovoj Crkvi, a to su prema riječima Drugog vatikanskog sabora ne samo katolici već i svi drugi jer je svima njima upravljena riječ spasenja. U dio brige za evangelizaciju ulazi i skrb za misije, što kroz brigu za zvanja, što kroz materijalnu i duhovnu pomoć.⁹³ Na samom kraju željeli bismo istaknuti jednu dimenziju učiteljske službe koja se pokazuje vrlo važnom u današnjem svijetu – biskup treba biti prorok, tražiti izgubljeno. Posebno je pozvan u današnjem svijetu razobličavati iskrivljenje antropologije i poluistine o čovjeku. Jednako je pozvan ustati protiv sekularizma koji zahvaća Crkvu. Biskup je na taj način svjedok nade te branitelj istine i dostojanstva čovjeka. On to ne čini ekonomskim ili političkim rješenjima, jer Crkva toga nema, već iskustvom Crkve u brizi za čovjeka. Socijalni nauk Crkve tu mu je važno sredstvo. Njime Crkva naviješta istinu o dostojanstvu čovjeka i ljudskim pravima, proročkim duhom prokazuje zla i nepravde te pomaže pozitivnim promjenama u društvu.⁹⁴ Naime, „kako bi istina uvijek bila povezana s dobrotom i razumijevanje s ljubavlju, razgovori o spasenju moraju se odlikovati jasnoćom govora te istodobno poniznošću i blagošću, no isto tako i dužnom razboritošću povezanom s povjerenjem“ (CD 13,2).

5.2.2. Autentični učitelj vjere

„Život Crkve i život u Crkvi za svakog je biskupa uvjet za vršenje njegova naučiteljskog poslanja. Dakle što je čuo i primio iz srca Crkve, svaki biskup prenosi svojoj braći, za koju mora voditi brigu kao Dobri pastir“.⁹⁵ Naime, svaki je biskup kada je primio biskupsko ređenje postavljen u zajednici za njezina autentičnog učitelja koji joj propovijeda vjeru koju treba vjerovati i koju treba pretočiti u djela u konkretnom životu.⁹⁶

⁹³ Usp. PERIĆ Ratko, *Biskup u mjesnoj Crkvi*, u: Crkva u svijetu, 14 (1979.) I., str. 55.

⁹⁴ Usp. PULJIĆ ŽELIMIR, *Biskup služitelj evanđelja Isusa Krista za nadu svijeta*, u: Bogoslovska smotra, 72 (2002.) I., str. 179-180.

⁹⁵ *Pastores gregis*, br. 28-29.

⁹⁶ Usp. *Isto*, br. 29.

Da bi biskupi to mogli posjeduju sigurnu karizmu istinitosti i zbog toga je njihova dužnost čuvati i tumačiti Božju riječ i suditi s autoritetom što je u skladu s njom, a što nije. Krist je apostolima obećao trajnu prisutnost Duha Svetoga da bi to mogli činiti. No, također da bi to mogli ispuniti potrebna im je pomoć teologa čiji je poziv pod vodstvom učiteljstva istraživati i dublje ponirati u otajstvo Božje objave prisutne u Svetom pismu i Tradiciji Crkve.⁹⁷ „Važno je ovdje spomenuti i razliku između nezabludivog učiteljstva biskupskog zbora o kojem ćemo govoriti kasnije i autoritativnog učiteljstva biskupa, koje nema nezabludivosti te odnos vjernika prema njima. I pojedini biskupi uče s Kristovim autoritetom i stoga njihov nauk treba ozbiljno primati. Međutim, dok učenje biskupskog kolegija, kao nezabludivo, treba primati s poslušnošću vjere *ex auctoritate Dei*, učenje pojedinog biskupa vjernici nisu dužni primati tako, nego je potrebno, također razlozima koji daju veću sigurnost istinitosti. Potrebno je dakle potvrditi razumskim razlozima, ne samo prizivom na vlastiti autoritet“.⁹⁸ Naime, kada se radi o učiteljstvu pojedinog biskupa sabor traži od vjernika da uz njega pristanu religioznim posluhom. Naime, takva učenja nisu članci vjere i ne može im se pripisati nezabludivost, ali ipak žele biti normativ za zajednicu vjernika i zato traže svojevršno pristajanje uz nauk. Naime, ovdje se redovito radi o pitanjima koja nisu dohvatljiva našim osjetilima i tu Crkva vođena Duhom nastoji voditi čovjeka usred svijeta. Iako nema apsolutne sigurnosti ovakav će nauk biti prihvatljiviji usred sazrijevanja u vjeri negoli mišljenje nekog teologa.⁹⁹ Ipak, kada se pojedinačno biskupi raspršeni po svijetu slože o nekoj stvari kao konačnoj tada i oni posjeduju karizmu nezabludivosti (usp. LG 25). Iz svega što je gore rečeno uočavamo kako je biskupova učiteljska uloga u Crkvi nezamjenjiva. No, ona se uvijek vrši u temeljnoj poslušnosti istini Evanđelja jer biskup nije pozvan navješćivati svoju mudrost već Božje spasenje i blizinu. Ta poslušnost čitave Crkve objavljenoj istini daje sigurnost vjernicima usred relativizma današnjice te učvršćuje Božji narod da bude stup i uporište istine u svijetu.

5.3. Posvetiteljska služba biskupa (*munus sanctificandi*)

Dekret *Christus Dominus* opisujući biskupiju govori kako je ona dio Božjeg naroda povjeren biskupu, a dva najvažnija sredstva za njegovo izgrađivanje su Evanđelje

⁹⁷ Usp. *Apostolorum successores*, br. 126.

⁹⁸ *Crkva Božja*, str. 272.

⁹⁹ Usp. Dogmatska konstitucija o Crkvi Lumen Gentium 1, komentari dokumenata Drugog vatikanskog sabora, str. 415.

i euharistija (usp. CD 11,1). U prethodnoj cjelini progovorili smo o biskupovoj ulozi utvrđivanja vjernika u Božjoj riječi, a u ovom dijelu rada nakana nam je progovoriti o utvrđivanju Božjeg naroda po euharistiji i drugim sakramentima. Ovdje nam je od velike važnosti ukazati na povezanost euharistije te suodnosa mjesne i opće Crkve.

5.3.1. Crkva je određena euharistijom

Naime, dogmatska konstitucija *Lumen Gentium* će reći kako se u svim zakonitim mjestima zajednice vjernika nalazi opća Crkva (usp. LG 23). Razvijajući dalje nauk o mjesnim Crkvama konstitucija usko vezuje euharistiju i Crkvu, a ta je povezanost bila kroz dugu povijest Crkve izražavana teološkim načelom: Crkva slavi euharistiju, euharistija izgrađuje Crkvu. Upravo po njoj Krist postaje neprekidno prisutan u zajednici vjernika. Zbog toga je važna posvetiteljska služba biskupa koja svjedoči i čini da mjesna Crkva nije tek manji omeđeni dio opće Crkve već da se u njoj nalazi kvalitetno sva Crkva – jedna, sveta, katolička i apostolska. Biskup se ima smatrati velikim svećenikom svoje biskupije kako to ističe konstitucija o svetoj liturgiji *Sacrosanctum concilium* (usp. SC 41,1). Euharistija i vlastiti biskup dvije su bitne odrednice mjesne Crkve koje ju čine otvorenom za druge mjesne Crkve i za opću Crkvu. Što je više za to otvorenija, to je više Crkva. Tako možemo govoriti i o kolegijalitetu Crkava, a ne samo biskupa.¹⁰⁰ Ovim riječima Drugi vatikanski sabor ponovno je počeo snažnije vrednovati mjesnu Crkvu koja svoj izvor i vrhunac nalazi u euharistijskom slavlju. Sabor se ovdje opredjelio za euharistijsku ekleziologiju. Nijedna euharistija kojom predsjedava biskup nije samo radi vjernika okupljenih na njoj, već je ona otajstvo čitave Crkve, Glave i udova kojim se proslavlja Oca po određenoj vidljivoj zajednici i na određenom vidljivom mjestu.¹⁰¹ „U euharistiji Krist izgrađuje Crkvu i povezuje nas s trojedinim Bogom i jedne s drugima. Euharistija se događa na nekom mjestu, a ipak je istodobno uvijek sveopća jer postoji samo jedan Krist i samo jedno Kristovo tijelo. Euharistija je mreža služenja, uzajamnost jedinstva i mnoštva koja se ocrta u riječi *communio*.“¹⁰² Biskupova je uloga ovdje od temeljne važnosti jer on je princip i vidljivi temelj mjesne Crkve (usp. LG 23,1). „U službi biskupa i prezbitera očituje se da zajednica ne može sama sebi dati euharistiju već da Krist uvijek iznova pristupa nama. Euharistija se prima posredovanjem jedne Crkve. Po

¹⁰⁰ Usp. *Crkva kao narodi Božji*, str. 288-289.

¹⁰¹ Usp. Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen Gentium* 1, komentari dokumenata Drugog vatikanskog sabora, str. 425.

¹⁰² RATZINGER Joseph, *Zajedništvo u Crkvi*, Verbum, Split, 2006., str. 138.

njoj nas Krist čini svojim tijelom i tako euharistija postaje za svaku mjesnu Crkvu mjesto ulaženja u jednog Krista. To očituje i biskupsku službu kao onu koja proizlazi iz jedne Crkve i uvodi u nju. Time biskup u mjesnoj Crkvi zastupa jednu Crkvu, on izgrađuje jednu Crkvu izgrađujući mjesnu Crkvu i razvijajući njezine posebne darove u korist čitava tijela¹⁰³. Zato ga *Lumen Gentium* naziva prema istočnoj predaji i upraviteljem milosti vrhovnog svećeništva, osobito u euharistiji (usp. LG 26). Upravo preko svoga pastira u euharistijskom slavlju mjesna je Crkva otvorena za zajedništvo s drugima Crkvama. Na taj način mjesna je Crkva otvorena općoj Crkvi i jedino tako može slaviti euharistiju. U odjeljenosti bi ne samo bila izvan opće Crkve, već bi suzila i ograničila značenje euharistije kao sakramenta jedinstva.¹⁰⁴

5.3.2. Upravljanje sakramentima

Sagledavši ulogu biskupa u očitovanju zajednice vjernika kao prave Kristove Crkve prijeći ćemo sada na biskupovu brigu za bogoštovlje koja proizlazi iz gore opisane zadaće. Direktorij za pastoralnu službu biskupa *Apostolorum successores* naglašava da je ta briga primarna briga jednog biskupa i da njoj treba podrediti učiteljsku i pastirsku službu, iako je svećenička služba po svojoj naravi usmjerena na naviještanje i upravljanje.¹⁰⁵ Naime, biskup posvećujući svoju zajednicu ostvaruje ono čemu smjera njegovo propovijedanje te istodobno prima milost za upravljanje istom zajednicom, oblikujući vlastiti život po primjeru Krista, Vrhovnog svećenika.¹⁰⁶ „Više je načina kako biskup vrši službu posvećivanja. To čini slavljenjem euharistije i ostalih sakramenata, slavljenjem Boga po bogoslužju časova, predvođenjem ostalih svetih obreda i promicanjem liturgijskoga života i autentične pučke pobožnosti. Među svim slavljima koje predvodi biskup, posebno su važna ona iz kojih proizlazi posebnost biskupske službe, kao punine svećeništva. Riječ je osobito o podjeljivanju sakramenta potvrde, o svetom ređenju, svečanom euharistijskom slavlju u kojima je biskup okružen svojim prezbiterijem i ostalim službenicima. U tim se slavljima vidljivo predstavlja kao otac i pastir vjernika, *veliki svećenik* svoga naroda, molitelj i učitelj molitve, koji posreduje za svoju braću i s istim narodom moli Gospodina i zahvaljuje mu, ističući Boga i njegovu

¹⁰³ *Isto*, str. 150-151.

¹⁰⁴ Usp. Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen Gentium* 1, komentari dokumenata Drugog vatikanskog sabora, str. 427.

¹⁰⁵ Usp. *Apostolorum successores*, br. 142.

¹⁰⁶ Usp. *Pastores gregis*, br. 32.

slavu“.¹⁰⁷ Dužnost je biskupa uređivati, promicati i čuvati čitav liturgijski život biskupije.¹⁰⁸ Želimo ovdje spomenuti i ponekad zaboravljen vid službe posvećenja što ju ističe dekret *Christus Dominus*, a to je poticati krštenike na njima vlastit poziv na svetost (usp. CD 15,3). Okupljen oko svoga biskupa svećenički narod Božji po sakramentalnim znakovima ulazi u zajedništvo s Bogom i tako posvećuje sebe i svijet u kojem djeluje. No, osim sakramentima, biskupi narod posvećuju i primjerom vlastita života i tako im pružaju primjer svetosti.¹⁰⁹ Ivan Pavao II. naglasio je kako je svetost krštenika dar Božje milosti i da joj se biskup treba posebno posvetiti. Zadaća mu je promicati pravi pastoral i pedagogiju svetosti jer upravo je svetost dokaz istine kršćanske vjere koja se očituje u najboljim predstavnicima i ujedno znak nade za naš svijet.¹¹⁰ Vidimo da je na biskupu brinuti za rast u svetosti svojih vjernika i za njihovo vršenje svećeničke službe u svijetu. Zbog toga već spomenuti direktorij naglašava biskupovu brigu za svetost nedjelje i autentičnu proslavu Dana Gospodnjeg. Ponajprije jer za mnoge vjernike očuvanje i rast njihove vjere ovisi o sudjelovanju u nedjeljnoj euharistiji.¹¹¹ „Dok se navjestiteljska služba sastoji u promatranju Božjega lica i oslušivanju njegove riječi, svećenička je okrenuta prema Božjem narodu. Tu je ministerijalni svećenik, ali i opći uvijek u opasnosti da svoj pogled zadrži na narodu i postane ono što gleda umjesto onoga što je poslan donositi narodu Božjem. Zato je u biti posvetiteljske službe da se trajno okreće navjestiteljskoj službi kako bi ostao autentičan“.¹¹²

5.4. Pastirska služba biskupa (*munus regendi*)

Ova cjelina ima za cilj govoriti o biskupu kao pastiru, tj. predvodniku zajednice. Dokumenti Crkve tu stavljaju pred biskupa lik Krista kao Dobrog pastira koji nije došao osuditi čovjeka već potražiti i spasiti izgubljeno. Stoga će biskup trebati slijediti primjer Dobrog pastira koji traži zalutale ovce i na taj način očituje da služi čitavom stadu. No, biskup u brizi za zajednicu nije nikada sam. Od Boga su mu dani na pomoć njegov prezbiterij i vjernici laici. Sa svima njima pozvan je utjeloviti duh služenja prema onima kojima je poslan.

¹⁰⁷ *Isto*, br. 33.

¹⁰⁸ Usp. *Apostolorum successores*, br. 143.

¹⁰⁹ Usp. *Crkva kao narodi Božji*, str. 290-291.

¹¹⁰ Usp. *Pastores gregis*, br. 41.

¹¹¹ Usp. *Apostolorum successores*, br. 148.

¹¹² *Crkva – fundamentalno-teološka ekleziologija*, str. 217.

5.4.1. Namjesnici Kristovi

Govoreći o službi upravljanja Drugi vatikanski sabor ponovno će posegnuti za slikom Ignacija Antiohijskog prema kojoj je biskup ikona Boga Oca. Naime, on je poslan da u Očevo ime upravlja njegovom obitelji. Dobri pastir bit će biskupu primjer i lik njegove službe upravljanja.¹¹³ Promatrajući evanđeosku sliku Dobrog pastira biskup otkriva istinsko značenje neprestanog sebedarja, sjećajući se da Dobri pastir polaže život za svoje ovce i da nije došao biti služen već služiti (usp. LG 27,3).¹¹⁴ Svojim govorom o crkvenoj službi, ponajviše o biskupskoj kao prvoj službi u Crkvi, u čijoj je biti služenje, Sabor korijenito mijenja pravac kojim je Crkva dugo išla i ponovno ju vraća na njezine izvore. Služenje je, dakle, bitna oznaka biskupa-pastira, no mi smo ipak o toj dimenziji odlučili više progovoriti u trećem poglavlju našega rada upravo zbog spomenutog zaokreta s obzirom na shvaćanje naravi službe. Govoreći o pastirskoj službi Sabor će također istaknuti kako je biskupi vrše kao namjesnici i poslanici Isusa Krista, a njihova je vlast prava, redovita i neposredna. Iako ona ne proizlazi iz zajednice uvijek se vrši u zajednici i za zajednicu. Biskup je stoga posebno pozvan surađivati sa svojim podložnicima. Biskup drugima u svojoj mjesnoj Crkvi treba uvijek priznavati dužnost i pravo aktivnog sudjelovanja u izgradnji Crkve. Ovu službu biskupi vrše primjerom, savjetom, uvjeravanjem, ali i autoritetom i svetom vlašću.¹¹⁵ Papa Ivan Pavao II. stoga će podsjetiti biskupe da njihov „autoritet u zajednici ima za cilj izgradnju naroda Božjega, a ne njegovo rušenje. Izgradnja Kristova stada u istini i svetosti zahtjeva od biskupa neka obilježja među kojima je primjerenost života, sposobnost autentičnog i konstruktivnog odnosa prema osobama, stav poticanja i razvijanja suradnje, dobrotu duha i strpljivost, razumijevanje i suosjećanje za bijede duše i tijela, blagost i opraštanje. A radi pastoralne učinkovitosti autoritet se treba osloniti na svetost života. Upravo će svetost učiniti duše spremnima da prihvate evanđelje koje on naviješta u Crkvi, kao i odredbe koje je on odredio za narod Božji. Biskupov autoritet rađa se iz svjedočanstva“.¹¹⁶ Po nauci Sabora „biskup nije u svojoj biskupiji namjesnik pape, ne vrši dakle svoje službe ni svoje vlasti u ime pape; on je namjesnik Kristov, dapače – Krist djeluje preko njega. Vrhovna crkvena vlast može odrediti neke modalitete izvršenja te vlasti, može joj postaviti određena ograničenja, u vidu koristi Crkve ili vjernika, ali ta vlast nije neka biskupu dana koncesija,

¹¹³ Usp. KKC, br. 896.

¹¹⁴ Usp. *Apostolorum successores*, br. 2.

¹¹⁵ Usp. *Crkva kao narodi Božji*, str. 291.

¹¹⁶ *Pastores gregis*, br. 43.

već je ona kod njega u punini: zato on nije samo i sav okrenut Rimu nego je prvi odgovoran za svoju zajednicu. Ta vlast zapravo je Kristova i razlikuje se od svake druge ljudske vlasti po svojoj transcendentnoj dimenziji, po svojoj povezanosti s Kristom¹¹⁷. Važno je istaknuti kako biskup nije pozvan samo na svjedočenje vjere u svojoj zajednici već i na odgovornu službu procjenjivanja uređenja očitavanja vjere u zajednici čiji je pastir. Trebat će znati i preuzeti odgovornost za odluke koje će se njegovoj savjesti kao pastira pokazati neophodnima, imajući na umu da će i on stati pred Božji sud.¹¹⁸ „Zbog toga je biskup dužan u svojoj mjesnoj Crkvi izdavati i proglašavati zakone kojima će se uređivati crkveni i vjerski život zajednice, osobito što se tiče samoga apostolata (molitve, bogoštovlja, itd.). Njegovi mjesni zakoni moraju uvijek biti usklađeni s općim zakonima Evanđelja i Crkve. Biskup također ima vlast izricanja sudova nad pojedinim vjernicima u stvarima vjere i ćudoređa. A isto tako ima pravo i dužnost poduzeti određene mjere, kaznene postupke, kojima će upozoravati i odvrćati od krivoga puta one koji nastoje svojeglavo ići protiv zajedništva mjesne Crkve. Biskup se neće na laku ruku laćati oštrih mjera protiv svojih vjernika, nego će radije savjetovanjem, uvjeravanjem i vlastitim primjerom pokazivati pravi put u život¹¹⁹. Kao posebno sredstvo za vršenje pastirskog poslanja ističu se pastoralni pohodi zajednicama. Oni su, naime, način preko kojeg biskupi zadržavaju osobni kontakt s klerom i ostalim pripadnicima Božjeg naroda. Prilika je to za obnoviti energiju onih koji su uključeni u evangelizaciju, za pohvaliti, ohrabriti ih. Također je to i prigoda za pozvati vjernike na obnovu kršćanskog života i na intenzivnije uključivanje u apostolat. Stoga biskup treba pristupiti pastoralnom pohodu s istinskom pastoralnom ljubavlju po kojoj će se očitovati kao princip i vidljivi temelj jedinstva svoje mjesne Crkve.¹²⁰ Na kraju spomenimo da biskup svoju službu upravljanja Božjim narodom ne obavlja sam. Njegovi prvi pomoćnici su prezbiteri njegove biskupije, ali također i vjernici laici koji biskupu pomažu kroz razna vijeća čiji je osnutak potaknuo Drugi vatikanski sabor. Pobudnica Ivana Pavla II. *Pastores gregis* govori u tom kontekstu o svojevrsnom kružnom toku između biskupove osobne odgovornosti za dobro Crkve i doprinosa što ga pružaju vjernici preko biskupijskih vijeća poput biskupijske sinode, pastoralnog vijeća, ekonomskog vijeća. Papa ističe da mjesna Crkva nije upućena samo na službu biskupa već i na zadaću čitavog Božjeg naroda koji po krštenju poprima udio u

¹¹⁷ *Ali drugog puta nema*, str. 128-129.

¹¹⁸ Usp. *Pastores gregis*, br. 44.

¹¹⁹ *Biskup u mjesnoj Crkvi*, str. 57.

¹²⁰ Usp. *Apostolorum successores*, br. 220.

proročkoj, svećeničkoj i pastirskoj službi Krista. Svi su dakle udovi Božjeg naroda pozvani na izgrađivanje Tijela Kristova. Ontološko-funkcionalna razlika između biskupa i vjernika laika stavlja biskupa pred njegove vjernike budući da ima puninu sakramenta Reda no, ta različitost znači *biti za* druge vjernike što uključuje i *biti s njima*.¹²¹ Na ovo smjera i *Lumen Gentium* kada potiče biskupe da ne odbijaju saslušati svoje podložnike za koje se brinu kao za svoju pravu djecu te da ih potiču da s njima marno surađuju (usp. LG 27,3). Ne radi se ovdje o saslušanju želja vjernika nego o neprestanom osluškivanju realnih potreba naroda s nakanom da ga može voditi.¹²² U sljedeća dva naslova progovorit ćemo u odnosu na koga biskup ponajprije djeluje kao zamjenik Isusa Krista, a stoga i o biskupovoj upućenosti na njegov prezbiterij i na vjernike laike u vršenju pastirske službe.

5.4.2. Briga za prezbiterij

Crkveni dokumenti, posebno *Lumen Gentium* i *Christus Dominus*, među prve biskupove zadaće navode njegovu pažnju i brigu što ju on usmjerava na poseban način na biskupijski prezbiterij. Tako će *Lumen Gentium* govoreći o službi prezbitera navesti da su oni brižljivi suradnici biskupskog reda i da zajedno sa svojim biskupom tvore jedan prezbiterij (usp. LG 28,2). „Biskup svoje prezbitere treba s ljubavlju prihvaćati i smatrati sinovima i prijateljima“ (CD 16,3). „Biskup je naime trajni znak i određenje: učitelj, posvetitelj i upravitelj. Budući da sam ne može obavljati sakramentalno služenje i cjelokupnu misiju na korist svih vjernika, uzima za pomoćnike svećenike, prezbitere, i druge suradnike kojima povjerava dio službe u svojoj dijecezi. Iako biskupovi suradnici i dr. ne sudjeluju na biskupovu sakramentu nego na Kristovu svećeništvu, u svom su vršenju povjerene im službe bitno ovisni o svom biskupu, ordinariju. Dakako, biskup ih predvodi i brine se da bi svi njegovi suradnici dostojno vršili svoj rad i svoje službe. Njegova je dužnost da bude trajno glavni učitelj, posvetitelj i upravitelj na svom području, posebno da *po Evanđelju i Euharistiji u Duhu Svetomu* (usp. CD 11,1) okuplja povjereni mu puk u zajedništvu i jedinstvu jedne, svete, katoličke i apostolske Crkve Kristove“.¹²³ S obzirom na prezbiterij ističemo dvije biskupove dužnosti koje mu posebno trebaju biti na srcu: biti blizu svojim svećenicima te graditi i čuvati njihovo jedinstvo. S obzirom na važnost blizine biskupa u životu prezbitera papa Ivan Pavao II. ističe u pobudnici

¹²¹ Usp. *Pastores gregis*, br. 44.

¹²² Usp. Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen Gentium* 1, komentari dokumenata Drugog vatikanskog sabora, str. 433.

¹²³ ŠIMUNDŽA Drago, *Biskupska služba u Crkvi*, u: Crkva u svijetu, 21 (1986.) IV., str. 348.

Pastores gregis kako se ta blizina očituje kroz očinsku i bratsku prisutnost u glavnim etapama ministerijalnog puta. To podrazumijeva biskupovu prisutnost tokom čitave formacije na putu prema svećeništvu. Osim tih početnih trenutaka, još su dva povlaštena trenutka, kako Papa ističe, koja zahtijevaju posebnu blizinu biskupa prezbiteru. Prvi je povjeravanje pastirskog poslanja što na početku svećeničkog života, što kasnije u povjeravanju novih službi. Drugi je trenutak kada svećenik zbog starosti ili bolesti napušta stvarno pastirsko vodstvo u zajednici. Uz ova dva redovita navodimo i težak trenutak kada svećenici dovode u pitanje svoj poziv i vjernost Bogu. Papa nas podsjeća da, premda se gesta svećenika koji svoje ruke na ređenju polaže u biskupove čini nekada jednostranom, ona obvezuje obojicu: i svećenika i biskupa.¹²⁴ Dekret o službi i životu prezbitera *Presbyterorum ordinis* jasno će naglasiti kako je na biskupu najveća odgovornost za posvećenje njegovih svećenika (usp. PO 7,1). Biskup također treba promicati i uvijek iznova čuvati crkveno zajedništvo u biskupijskom prezbiteriju, na način da će njegova posvećenost, otvorenost, dobrota, pravednost, njegovo djelotvorno i prisno zajedništvo s papom i braćom biskupima uvijek više sjedinjavati svećenike jedne s drugima i s njime. Nijedan se svećenik ne bi smio osjećati isključenim iz očinske brige, bratstva i prijateljstva svoga biskupa. Duh zajedništva s biskupom ohrabrit će svećenike u njihovoj pastoralnoj zauzetosti dok vode njima povjeren narod prema zajedništvu s Kristom u jedinstvu mjesne Crkve.¹²⁵ Prezbiteri pak uz svoga biskupa trebaju prianjati iskrenom ljubavlju i poslušnošću što se temelji na udioništvu u biskupskoj službi koje su prezbiteri postali dionicima po sakramentu reda i kanonskom poslanju (usp. PO 7,2).

5.4.3. Briga za vjernike laike

Spomenuli smo kako uz biskupovu brigu za prezbiterij želimo progovoriti i o njegovoj pastirskoj brizi za vjernike laike. Naime, u ovom dijelu željeli bismo istaknuti jedan vid biskupove pastirske službe, a on se sastoji u biskupovoj brizi da vjernici laici, također udružujući svoj sile, ozdravljaju ustanove i prilike u svijetu te tako prožmu moralnom vrijednošću kulturu i ljudska djela.¹²⁶ Naime, glavno je poslanje Crkve naviještati Evanđelje svakom vremenu i svakom čovjeku. Crkva stoga mora tako djelovati da Božja riječ dopre do svakog okruženja i svih slojeva modernog društva.¹²⁷ Crkva je također

¹²⁴ Usp. *Pastores gregis*, br. 47.

¹²⁵ Usp. *Apostolorum successores*, br. 63.

¹²⁶ Usp. KKC, br. 909.

¹²⁷ Usp. *Apostolorum successores*, br. 130.

svjesna da posvećeni službenici ne mogu doprijeti do svakog i na svako mjesto i stoga *Lumen Gentium* progovara o laicima i njihovu poslanju kada kaže da su „laici posebno pozvani na to da Crkvu uprisutnjuju i čine djelatnom na onim mjestima i u onim prilikama gdje ona samo po njima može postati sol zemlje. Tako je svaki laik, po samim darovima koje je primio, ujedno svjedok i živo oruđe poslanja same Crkve »prema mjeri dara Kristova« (Ef 4,7)“ (LG 33,2). Ove riječi Sabora temelje se na vjeri Crkve da svi kršćani, pojedinačno i zajednički, imaju pravo i dužnost sudjelovati u poslanju koje je Krist povjerio svojoj Crkvi, svatko prema svome vlastitom pozivu i daru primljenu od Duha Svetog.¹²⁸ „Budući da je to tako, vjernicima laicima je potrebna potpora, ohrabrenje i pomoć njihova biskupa, da ih vodi prema razvijanju njihova apostolata u skladu s njihovom vlastitom svjetovnom naravi, napajajući se milošću sakramenta krsta i potvrde. Zbog toga će biti potrebno promicati posebne programe formacije, koji će ih osposobiti da preuzmu odgovornost u Crkvi unutar biskupijskih i župnih struktura, kao i u raznim službama animacije liturgije, kateheze, poučavanja katoličke vjere u školama itd. Vjernici laici posebno su odgovorni – i u tom smislu treba ih ohrabriti – za evangelizaciju kultura, unošenja evanđelja u život obitelji, posao, masovne medije, sport, slobodno vrijeme i promicanje kršćanskih vrijednosti u društvu i javnom životu, narodnom i međunarodnom“.¹²⁹ U naše vrijeme u Crkvi su prisutne razne udruge i pokreti na području karitasa, socijalnog nauka Crkve, zaštite života i obitelji, razne molitvene zajednice preko kojih vjernici laici žele uzeti aktivnog udjela u poslanju čitave Crkve. Upravo preko njih vjernici laici danas često vrše njima vlastito poslanje. No, važno je reći da svoje poslanje na temelju darova koje su primili od Duha Svetoga vjernici laici uvijek trebaju obavljati u zajedništvu s hijerarhijom Crkve. Zadaća je pak onih koji predsjedaju Crkvom prosuđivati i razlučivati o različitim darovima i načinima sudjelovanja u poslanju Crkve. Njima pripada, kako je rekao sv. Pavao da Duha ne trnu nego da sve provjere i zadrže ono što je dobro.¹³⁰ Biskup je ovdje pozvan promicati i čuvati jedinstvo u mjesnoj Crkvi, ali to jedinstvo nije neplodna uniformiranost već obuhvaća legitimnu raznolikost koju je biskup pozvan čuvati i ohrabrivati.¹³¹ Biskup će to činiti pružajući mu svoje vodstvo, a ne nametajući mu nepotrebne terete već tražeći samo ono što Krist i njegova Crkva nalažu, ono što je uistinu potrebno i pogodno za jačenje veza ljubavi i zajedništva u

¹²⁸ Usp. *Isto*, br. 59.

¹²⁹ *Pastores gregis*, br. 51.

¹³⁰ Usp. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Iuvenescit Ecclesia*, Rim, 16.5.2016., dokumenti 176., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2017., br. 9-10.

¹³¹ Usp. *Apostolorum successores*, br. 58.

Crkvi.¹³² Pastirska je, dakle, zadaća biskupa sve evangelizirati i poticati svoje vjernike na apostolski i misionarski rad. „Vjernici pak moraju pristajati uz biskupa kao Crkva uz Isusa Krista i kao Isus Krist uz Oca, da po jedinstvu sve bude u skladu i obiluje na slavu Božju“ (LG 27,3).

6. Zbor biskupa

„Članom biskupskog zbora netko postaje snagom sakramentalnog posvećenja i hijerarhijskog zajedništva s Glavom i udovima kolegija“ (LG 22,1). Naime, „ređenjem se biskup ucjepljuje u zbor biskupa kao što se krštenik krštenjem ucjepljuje u zajednicu Crkve. Time učimo nešto i o naravi samog zbora biskupa. On nije samo moralna zajednica. On je nešto dublje. On je sakramentalna stvarnost. Stoga je zbor biskupa predmet naše vjere kao što su to svi učinci sakramenata. On opstoji kao otajstvo. No, to se otajstvo mora probiti u vidljivost i postati vidljivo da bi moglo djelovati u vidljivu svijetu. To biva tako da se biskupi na vidljiv način povezuju u zajedništvo sa svojom vidljivom Glavom i među sobom. Iako je kolegij, ukoliko je učinak sakramenta, otajstvo pa kao takav konačno neshvatljiv ipak smijemo i moramo bar pokušati reći što je sadržaj toga otajstva“.¹³³

6.1. Apostolski i biskupski zbor – odnos

Želja nam je na početku šestog poglavlja ukazati na poveznice apostolskog i biskupskog zbora ukoliko su biskupi nasljednici apostola po neprekinutom nizu koji se od apostola niže do današnjih biskupa, a ujedno i naznačiti neke povlastice koje su imali apostoli. Ovo poglavlje ima i za cilj naznačiti odnose pojedinog biskupa s Glavom čitavog zbora, a onda i s drugim biskupima koji sačinjavaju udove zbora. Time ćemo bitno dotaknuti temu kolegijaliteta kao važnog pojma saborske teologije biskupstva.

6.1.1. Nasljednik apostolskog zbora

Već smo u prvom poglavlju našega rada govoreći o poslanju dvanaestorice rekli kako ih Krist postavlja u temelje novog, mesijanskog Izraela. Od prvih stranica Svetog pisma čitamo da Bog nije htio spasiti čovjeka kao pojedinca, već od onih koji u njega vjeruju čini narod, a neke iz naroda izabire da budu pastiri namjesto Boga. Tako i Isus

¹³² Usp. *Isto*, br. 65.

¹³³ Dogmatska konstitucija o Crkvi Lumen Gentium 1, komentari dokumenata Drugog vatikanskog sabora, str 385-387.

okupljajući Božji narod u zajednicu Crkve poziva apostole radi Božjega naroda. Naime, Židovi su vjerovali da će Mesija kada dođe obnoviti raspršena pa i izumrla izraelska plemena. Tako oni predstavljaju znak posljednjih vremena i ispunjenja Božjih obećanja. Velika je važnost zato upravo u broju apostola što očituje i popunjavanje zbora kada namjesto Jude dolazi Matija. Rahner će tako reći da apostoli nisu kao pojedinci primili vlast od Krista, već upravo suprotno – Krist ustanovljuje zbor apostola kao korporativno tijelo. Apostoli tako imaju moć samo ukoliko su članovi toga zbora te nastupaju kao takvi. U tom vidu treba sagledati i odnos Petra kao glave zbora i ostalih članova. Petar nije demokratski izabran već je on postavljen od Krista, ali upravo radi zbora bez kojega nema ni njegove službe. S druge strane, apostolski zbor funkcionira jer ima od Krista postavljenu glavu.¹³⁴ Krist je, dakle, apostolima dao vrhovnu vlast u Crkvi kao jednom tijelu. To će tijelo djelovati nakon silaska Duha Svetoga kao jedan zbor koji uči, čini čudesa, svjedoči i trpi zajedno, prima misionare i postavlja đakone. No, taj zbor nije kolegij članova jednakih prava koji odlučuju većinom glasova. Taj zbor, kako smo već istaknuli, ima Petra kao vidljivo počelo svoga jedinstva.¹³⁵ Kada se pitamo o biblijskom mjestu koje bi govorilo o nasljednicima apostola ne bismo ga mogli eksplicitno pronaći. No, židovski mentalitet dopušta nam da govor o nasljednicima apostola pronađemo u Isusovim proročkim riječima kada šalje apostole da sve narode svijeta učine njegovim učenicima te ih krste. Naime, apostoli nisu mogli sami ispuniti taj zadatak, te njihovo poslanje vrše na poseban način biskupi sve do današnjega dana. Takvo razumijevanje apostolskog poslanja nalazimo već kod ranih crkvenih otaca poput Ignacija, Ciprijana, a o tome piše i Tertulijan. Svi oni svjedoče da su apostoli postavljali biskupe kao svoje nasljednike što je postalo predajom u Crkvi koja se uvijek iznova potvrđuje u činu biskupskog ređenja.¹³⁶ Naime, apostoli su u prvoj Crkvi bili svjesni dvoga: jednoga će dana umrijeti te da se bez obzira na njihovu smrt poslanje Crkve mora nastaviti do konca povijesti. Zato su već za života odabrali vrijedne ljude da nakon njih preuzmu apostolsku službu. Njihovi nasljednici u misijskom djelovanju kao i u upravljanju crkvenim zajednicama jesu biskupi. I kada pojedine zajednice nisu nastale preko propovijedanja samih apostola, već preko vojnika i trgovaca, uvijek su se one pošto su bile formirane podlagale svome biskupu. Biskupa pojedine zajednice zaredli su drugi biskupi, a on je

¹³⁴ Usp. *Crkva kao narodi Božji*, str. 282.

¹³⁵ Usp. Dogmatska konstitucija o Crkvi Lumen Gentium 1, komentari dokumenata Drugog vatikanskog sabora, str. 345-346.

¹³⁶ Usp. *Isto*, str. 355-358.

ostajao u zajedništvu s njima i s biskupom Rima. Ovdje zato govorimo teološkim rječnikom o *successio apostolica* čime se želi reći da je čitava Crkva na čelu s biskupima nasljednica Crkve apostolskih vremena.¹³⁷ Između apostolskog kolegija i biskupskog kolegija postoje i neke razlike. Ponajprije, apostoli su bili svjedoci kao očevici spasenjskog djelovanja Isusa Krista, ponajprije njegova uskrsnuća. Biskupi pak nisu to naslijedili od apostola već je to neponovljiva apostolska karizma. Također apostoli su bili pozvani direktno od Krista i od njega osobno primili ovlaštenje da naviještaju Evanđelje svim narodima te da osnivaju Crkve po svem svijetu. Iako to poslanje biskupi nisu primili od Krista osobno, nego ga primaju preko Crkve, ipak se služba biskupa nadovezuje na ovo poslanje što ga je Krist dao svojim apostolima. Jer i njihova je zadaća propovijedati isto evanđelje, biti pastirima osnovanih Crkava te predsjedati liturgijskim životom zajednice.¹³⁸ „Naglašavamo i da su apostolski i biskupski kolegij, kao cjelina, prvotno u međusobnom odnosu, a ne pojedini članovi toga kolegija. Stoga je kolegij biskupa prvotno nasljednik kolegija apostola. Pojedini biskup nasljednik je apostola samo ukoliko je član tog biskupskog kolegija. Nikad izvan toga kolegija! Tu, se naime, potvrđuje primat zajednice nad pojedincem u Crkvi kao narodu Božjem. Ovaj kolegij kao zajednica predstavlja jezgru zajednice Crkve i u tome smislu taj kolegij reprezentira cijelu Crkvu kao zajednicu i izražava kolegijalnu narav i strukturu cijele Crkve.“¹³⁹

6.1.2. *Successio apostolica*

Prethodni naslov pokazuje nam jasno da apostoli stoje u temelju Crkve i da ona nastavlja poslanje koje je Krista dao apostolima. „Crkva je bila i ostaje sagrađena na »temelju apostola« (Ef 2,20). Služba dvanaestorice Kristovih apostola jedinstvena je služba koja se prenosi i koja se nastavlja učvršćivati u biskupskoj službi. Najjednostavnije i istodobno najtočnije rečeno, biskupi su nasljednici apostola. To je najkraća definicija u teološkim knjigama i u teološkom studiju. U samo dvije riječi moguće je zkusnuti srž prve i najvažnije službe u Crkvi“.¹⁴⁰ Prenošenje apostolske službe i njezino nastavljanje u biskupima nazivamo *successio apostolica*. Drugi vatikanski sabor stavio je snažan naglasak na ovaj odnos apostoli-biskupi kada kaže da su biskupi po božanskoj ustanovi naslijedili apostole kao pastiri Crkve (usp. LG 20,3). „Ustanova biskupa ne spada na

¹³⁷ Usp. *Crkva kao narodi Božji*, str. 281.

¹³⁸ Usp. *Crkva Božja*, str. 241-242.

¹³⁹ *Isto*, str. 243.

¹⁴⁰ PAŽIN Zvonko, VUKOVIĆ Davor, VULIĆ Boris, „*Biskup je u Crkvi i Crkva je u biskupu!*“ *Kateheza o biskupskoj službi u Crkvi*, u: *Vjesnik* 147 (2019.) IV., str. 405.

crkveni zakon. Ona je objavljeni zakon. Kažem objavljeni zakon, a ne evanđeoski zakon, jer sabor ne ulazi u to je li taj zakon objavio Isus uspostavom apostolske službe ili praksom apostola poslije Kristova uzašašća¹⁴¹. Ovaj odnos nastojao je pojasniti Ikić. On pojašnjava da ni Isus, ali ni sami apostoli prema biblijskom svjedočanstvu nisu određivali svoje nasljednike. Nasljedstvo proizlazi, kako smo nastojali objasniti u prethodnom naslovu, iz svijesti poslanja i naloga. Ovdje se posljedica koja nastaje očituje kao kriterij koji potvrđuje istinitost vjere. Premda za neke od prvih biskupa znamo da su nasljednici nekog apostola, važnost apostolskog nasljedstva poprima veliko značenje u vrijeme kada crkvena zajednica već poznaje kolegije prezbitera unutar crkvenih zajednica. Smisao sukcesije zato treba najprije gledati u traženju jamstva pravovjernosti, a ne toliko u redosljedu nasljednika. Onaj redosljed koji ide do apostola, garancija je pravoga puta i kršćanskoga nauka.¹⁴² *Successio* se kao pojam formulirao tijekom 2. st. usred gnostičkih vjerovanja. Bilo je važno nasuprot takvim zastranjenjima istaknuti onu tradiciju koja ima svoje početke u apostolima. S takvom nakanom Tertulijan je tražio od kršćanskih zajednica da naznače svoje početke tako što će navesti imena svojih biskupa koji će sezati sve do samih apostola ili barem do ljudi iz njihova kruga. Time će dokazati da su Crkve apostolskog nasljeđa.¹⁴³ „Vidimo da se pojam apostolskog nasljedstva razvija unutar Crkve i u vjeri da je ona stup Istine. Nema biskupske službe koja bi bila samo neka materijalna ili čisto historijska sukcesija, koja bi bila bez stvarnog odnosa prema apostolskome nauku, crkvenoj zajednici za koju se redi i dužnosti ovlaštene izgradnje te Crkve. Nema biskupske službe ondje gdje je ona dobivena uzurpacijom ili je okaljana herezom. Ne postoji biskup koji nije povezan s Crkvom, mjesnom ili općom. Ne postoji dakle, neka gola sukcesija bez bitne povezanosti s vjerom i Crkvom“.¹⁴⁴ Važno je pri tome imati na umu da je cijela Crkva apostolska pa je pri tome i svaki vjernik laik na sebi svojstven način nasljednik apostola. Cijela je Crkva, kako Sabor neprestano podsjeća, sudionica Kristovih službi i vršiteljica njegova poslanja. Nije moguće apostolsko nasljedstvo suziti samo na biskupe, a da pri tome ne upadnemo u juridičko i klerikalno poimanje Crkve i službi u njoj.¹⁴⁵ Uočavamo stoga kako trebamo razlikovati opći

¹⁴¹ Dogmatska konstitucija o Crkvi Lumen Gentium 1, komentari dokumenata Drugog vatikanskog sabora, str. 360.

¹⁴² Usp. *Communio i Successio u teologiji Petrove službe*, str. 228.

¹⁴³ Usp. *Isto*, str. 228.

¹⁴⁴ *Crkva Božja*, str. 245.

¹⁴⁵ Usp. Dogmatska konstitucija o Crkvi Lumen Gentium 1, komentari dokumenata Drugog vatikanskog sabora, str. 359.

apostolicitet Crkve i posebni apostolicitet crkvenih službenika, ali uvijek kao međusobno povezane stvarnosti koje čine kolegijalnu strukturu Crkve. Ratzinger će na tome tragu reći da je sukcesija forma tradicije, a tradicija je sadržaj sukcesije.¹⁴⁶

6.2. Hijerarhijsko zajedništvo

Vidjeli smo da apostolicitet Crkve pripada cijeloj zajednici Božjeg naroda, a to i isповijedamo u Vjeronanju kada izgovaramo da je Crkva uz to što je jedna, sveta, katolička ujedno i apostolska. Apostolska dimenzija spada na bit Crkve. U toj oznaci Crkve nalazi se vjera da je Crkva sačuvala svoj kontinuitet u povijesti rastući na temelju apostolske zajednice te ima neprekinuti niz apostolskih nasljednika u vršenju trostruke Kristove službe o čemu smo progovorili u prethodnoj cjelini. Apostolicitet Crkve do izražaja dolazi u službi rimskog biskupa kao Petrova nasljednika te službi biskupa kao nasljednika apostolskog zbora na čelu s Petrom.¹⁴⁷ Papa kao vrhovni pastir Crkve i svi biskupi primili su zadaću vidljivo potvrđivati jedinstvo Crkve. Ta im je zadaća vlastita po posebnoj misiji koju im povjerava Gospodin. Jedinstvo će onda donijeti i druge elemente koje Duh Sveti dijeli među vjernicima na izgrađivanje čitava tijela Crkve. Tako papa i biskupi svoju službu vrše kao temelj jedinstva. Što jedinstvo vrhovnog svećenika i biskupa bude tješnje, tj. koliko čitav episkopat bude sudjelovao u pastoralnoj brizi za opću Crkvu, toliko će njihova služba biti djelotvornija.¹⁴⁸ „Ukoliko u nauku o biskupskom kolegiju ima nejasnoće, napose što se tiče njegova odnosa prema papi i pape prema biskupima, to je dio tajne koja se posvuda nalazi u kršćanstvu. Zgodno je napisao pravoslavac Bulgakov: »Riječ koja je na poseban način ortodoksna, da ne kažem katolička, jest riječ *i*«. Navodeći te riječi, biskup Da Veiga Coutinho na Saboru je rekao: »Ima mnogo primjera za to: Bog jedan i trojstven, Krist Bog i čovjek, milost i sloboda, vjera i dobra djela, Sveto pismo i predaja. Isto tako uvijek treba reći: papa i biskupi. Tko jedan od tih dvaju članova bilo teoretski bilo praktički liši njegove prave vrijednosti, napušta pravi katolički osjećaj«. ¹⁴⁹ Preko biskupova hijerarhijskog zajedništva s Glavom i udovima zbora biskupa partikularna je Crkva pritetjelovljena *punom zajedništvu Crkava* jedne Kristove Crkve. Na taj način cijelo mistično Tijelo Kristovo je ujedno i tijelo Crkava, rađajući divnom uzajamnošću, jer tako bogatstvo života i rada jedne zajednice

¹⁴⁶ Usp. *Crkva Božja*, str. 240.

¹⁴⁷ Usp. *Crkva kao narodi Božji*, str. 277.

¹⁴⁸ Usp. *Koncilske teme*, str. 306-307.

¹⁴⁹ Dogmatska konstitucija o Crkvi Lumen Gentium 1, komentari dokumenata Drugog vatikanskog sabora, str. 47.

pridonosi dobru čitave Crkve.¹⁵⁰ Naime, dok čuvaju hijerarhijsko zajedništvo s Glavom i udovima zbora komu pripadaju, biskupi vidljivo izražavaju katolicitet čitave Crkve te istodobno oznaku katoliciteta pridaju svojoj mjesnoj Crkvi. To biskupa čini poveznicom između opće i partikularne Crkve.¹⁵¹ Zbog toga *Lumen Gentium* ističe da biskup kako bi bio na potpun način dio biskupskog zbora mora osim sakramentalnog posvećenja biti i u hijerarhijskom zajedništvu s Glavom i udovima zbora (usp. LG 22). Hijerarhijskim zajedništvom takoreći se naziva ono što je po sakramentu postalo otajstveno prisutno te biva i na vidljiv način izvršeno. Postajemo potpuni tek po svjesnom prijanjanju uz ono što smo u svojoj biti. Stupajući u zajedništvo s biskupom Rima i drugim biskupima biskup se obvezuje djelovati u zajednici i sa zajednicom biskupskog zbora.¹⁵² Papa Ivan Pavao II. u pobudnici *Pastores gregis* podsjeća da je zajedništvo u temeljima svih odnosa u Crkvi, no da bi ono bilo učinkovito treba imati na umu i neka načela. Tako papa ističe načelo da biskup u svojoj biskupiji ima neposrednu, redovitu i vlastitu vlast koja pak koegzistira s vlašću pape. Kao drugo načelo papa navodi da jedinstvo Crkve iziskuje jednu Crkvu kao svoju glavu, a to je rimska Crkva na čijem je čelu Petrov nasljednik. Ova prisutnost vrhovnog autoriteta Crkve u partikularnoj Crkvi potrebna je da bi partikularna Crkva doista bila načinjena na sliku opće Crkve. Primat nije proizišao iz partikularnih Crkava, ali jest unutrašnji svakoj od njih.¹⁵³ „Napetosti između pape i biskupa koje bi mogle nastati s naukom o kolegiju, posve nestaju ako imamo na pameti da je kolegij biskupa u prvom redu kolegij ljubavi i ako više govorimo o službi i služenju biskupskoga kolegija nego o njegovoj vlasti. Tome pridonosi i primjedba patrijarha Maksima IV.: »Svima nama mora biti jasno da je jedini šef Crkve i jedina glava tijela Kristova koje je Crkva naš Gospodin Isus Krist, i samo on.«¹⁵⁴ Petru pripada prvenstvo u apostolskom zboru no on pri tome ne prestaje biti članom zbora. To ne vrijedi ništa manje ni za papu koji je s biskupima biskup, a ne nešto drugo. Upravo kao biskup on je papa. Kao takav stoji u kolegiju, iako s posebnom funkcijom.¹⁵⁵ Ta se funkcija rimskog biskupa sastoji u njegovoj službi vrhovnog pastira cijele Crkve. Ova je služba unutrašnja i svakoj partikularnoj Crkvi, a ne samo općoj, ona izražava temeljnu uzajamnost opće i

¹⁵⁰ Usp. *Apostolorum successores*, br. 5.

¹⁵¹ Usp. *Pastores gregis*, br. 55.

¹⁵² Usp. Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen Gentium* 1, komentari dokumenata Drugog vatikanskog sabora, str. 387.

¹⁵³ Usp. *Pastores gregis*, br. 56.

¹⁵⁴ Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen Gentium* 1, komentari dokumenata Drugog vatikanskog sabora, str. 47.

¹⁵⁵ Usp. *Isto*, str. 380.

partukularne Crkve.¹⁵⁶ U govoru o hijerarhijskom zajedništvu tekst konstitucije *Lumen Gentium* „polazi od situacije u kojoj kandidat dobiva sve što je potrebno da bude član novog kolegija i da može vršiti dobivenu funkciju, zacrtavaju se uvjeti bez kojih ne može ostati u onome što mu se daje. Tako se hijerarhijsko zajedništvo ovdje postavlja više kao obveza, zadatak, put njemu samome negoli kao nešto što mu još drugi pod određenim uvjetima trebaju dati. Zajedništvo nije više pravno ustrojstvo po kojem se dobiva legitimitet nego je pozitivan način života i djelovanja u okviru kojeg i kroz koje biskup treba izvršavati svoju funkciju“.¹⁵⁷ To će jasno izreći i *Prethodna napomena* uz dogmatsku konstituciju *Lumen Gentium*: „Zajedništvo je pojam koji je u staroj Crkvi bio u velikoj časti (kako je i danas, napose na Istoku). Ono se ne shvaća kao neko neodređeno čuvstvo, nego kao organska stvarnost koja zahtjeva pravni oblik i ujedno je oduhovljena ljubavlju“.¹⁵⁸

6.3. Kolegijalitet biskupa

Nakon što smo vidjeli da je temeljni stav biskupa Rima kao nasljednika sv. Petra i ostalih biskupa zajedništvo među njima, sada bismo željeli progovoriti o kolegijalitetu kao načinu na koji biskupi žive crkvenost i međusobno zajedništvo te ostvaruju poslanje da brinu za jednu Kristovu Crkvu. Saborski dekret o pastirskoj službi biskupa u Crkvi *Christus Dominus* obnovio je svijest o biskupima kako su međusobno povezani. Ta ih međusobna povezanost treba potaknuti u pokazivanju skrbi za sve Crkve jer su po božanskoj ustanovi i zahtjevima svoje apostolske službe suodgovorni zajedno s drugim biskupima za cijelu Crkvu (usp. CD 6). Iako nemaju jurisdikcijske vlasti nad općom Crkvom, pojedini biskupi uistinu skrbe za nju kada promiču i štite jedinstvo vjere i zajedničke stege te poučavaju vjernike u ljubavi prema čitavom Kristovom Tijelu. Napose to čine kada dobro upravljaju svojom Crkvom i na taj način očituju Crkvu kao tijelo Crkava (usp. LG 23,2). Kada je Crkva u dokumentima progovarala o biskupskom kolegiju prvo je u *Prethodnim napomenama* vezanim uz dogmatsku konstituciju *Lumen Gentium* objasnila značenje toga pojma. Riječ potječe od rimskog prava gdje je označavala tijelo sačinjeno od pravno jednakih osoba u odnosu prema određenim funkcijama i ciljevima. No, tome se dodaje i ograda budući da biskupski kolegij ima

¹⁵⁶ Usp. *Pastores gregis*, br. 56.

¹⁵⁷ *Ali drugog puta nema*, str. 117.

¹⁵⁸ *Nota explicativa praevia* 2,3 (Prethodna napomena koja razjašnjuje tekst) – Sabor je ove napomene priložio uz dogmatsku konstituciju o Crkvi *Lumen Gentium* kao njezin sastavni dio i njima razjasnio neke teme sadržane u konstituciji i na taj način je pokušao izbjeći kriva tumačenja pojedinih termina. (Dalje Ne).

ustanovljenje u Božjoj objavi.¹⁵⁹ S govorom o kolegiju biskupa dosadašnjem principu monarhičnosti u upravljanju Crkvom suprotstavlja se princip kolegijalnosti. Kolegijalitet biskupa posebno je vidljiv na općim saborima koji su upravljali naukom i pastoralom čitave Crkve te u liturgiji posvećenja biskupa kada novog biskupa posvećuju drugi biskupi što označava njegov ulazak u zbor biskupa.¹⁶⁰ Kolegijalitet želi reći kako biskup nikad nije sam jer je kroz kolegijalitet neprestano ujedinjen sa svojom braćom u biskupstvu i s onim koji je od Gospodina izabran da bude nasljednik sv. Petra. Kolegijalnost svoju djelotvornost očituje na ekumenskim saborima ili u zajedničkom djelovanju biskupa diljem svijeta, započetog od rimskog prvosvećenika ili prihvaćenim od njega. Duh kolegijaliteta, koji je više od osjećaja solidarnosti, očituje se i kroz različite stupnjeve i djela koja poprimaju različiti izraz kao što su biskupska sinoda, posjet *ad limina*, sudjelovanje biskupa u radu Rimske kurije, misionarska suradnja, pokrajinski sabori, biskupske konferencije, ekumenske aktivnosti i međureligijski dijalog.¹⁶¹ Svaki biskup ima pravo i dužnost pridonijeti i aktivno surađivati u tim kolegijalnim činima svojom molitvom, proučavanjem i radom te u konačnici svojim glasom.¹⁶² U saborskom govoru o kolegijalnosti prepoznaju se dva smjera u ekleziologiji. Kronološki mlađi posebno je vidljiv na Prvom vatikanskom saboru i razumijeva kolegijalnost polazeći od cjeline prema pojedinim dijelovima Crkve. Kronološki stariji model kolegijalnost razumijeva u duhu patristike tj. polazeći od pojedinih dijelova prema cjelini Crkve. Taj drugi model polazi od temeljnog vrednovanja mjesnih Crkava koje razvijaju kolegijalnost međusobno, dalje prema Rimu i onda za cijelu Crkvu. *Lumen Gentium* stavlja veći naglasak na drugi smjer, ne isključivši prvi već ih sjedinjuje u jedan. Prvi smjer govori o Crkvi na temelju univerzalne ekleziologije, a onaj patristički na temelju euharistijske ekleziologije, koju Drugi vatikanski sabor oživljava u pojmu *communio*-ekleziologiji.¹⁶³ No, kako je vrijeme nakon Drugog vatikanskog sabora prolazilo mnogi nisu bili zadovoljni stanjem u Crkvi te su poticali na jačanje centralizacije. Mnogi su baš u nauku Drugog vatikanskog sabora vidjeli glavni uzrok krize u Crkvi. Nasuprot takvim glasovima u Crkvi sinoda biskupa okupljena 1985. ponovila je potrebu daljnjeg provođenja saborskog nauka, posebno onog o kolegijalitetu budući da on omogućava Crkvama originalnost u življenju vjere i ostvarenju poslanja. Sinodski su oci jasno

¹⁵⁹ Usp. *Isto* 1

¹⁶⁰ Usp. *Crkva kao narodi Božji*, str. 284-285.

¹⁶¹ Usp. *Apostolorum successores*, br. 12.

¹⁶² Usp. *Isto*, br. 13

¹⁶³ Usp. *Odnos autoriteta primata i episkopata*, str. 272.

potvrdili da je kolegijalnost biskupa prastari i nužni element crkvenosti po kojem biskupi sudjeluju u životu cijele Crkve.¹⁶⁴ Da je doista kolegijalnost bila oduvijek prisutna u povijesti Crkve pokazuje nam povijest Crkve koja poznaje razne načine na koje su biskupi širom svijeta iskazivali brigu za univerzalnu Crkvu. Biskupi su tako samostalno ili zajednički na sinodama izvješćivali Apostolsku Stolicu o važnijim pitanjima vjere i brige za Crkvu što je imalo utjecaja na službu prvenstva. Također je i sam vrhovni svećenik preko sabora ili pokrajinskih sinoda, zatim istražujući mišljenje biskupa čitavog svijeta, tražio pomoć pastira mjesnih Crkava u tumačenju pisane i predane Božje riječi te pronalasku najprikladnijih sredstava za vršenje pastirske skrbi za cijelu Crkvu.¹⁶⁵ Sabori su naime izricali biskupsku vlast. Njihova je prvotna vrijednost što su bili sastanci brojnih biskupa koji su u Duhu Svetom raspravljali i zaključivali o brojnim pitanjima vjere, morala i discipline. Tek onda možemo sagledati sabor kao pravnu ustanovu. Crkvu i biskupe vodila je misao da su biskupi sabrani na saboru pod vodstvom Duha Svetoga vjerodostojniji nego kao pojedinci. Zbog toga su u starini mnoge odluke pokrajinskih sabora postale važeće i u drugim Crkvama pa i na razini sveopće Crkve bez posebne pravne odredbe, a sve na temelju vjere da zajedničko odlučivanje biskupa po sebi uvjerljivije posreduje Božju volju.¹⁶⁶ Osim općih sabora spominjemo da dekret *Christus Dominus* navodi da se kolegijalnost u upravljanju Crkvom danas posebno vrši preko sinoda, bilo biskupske sinode na razini opće Crkve (usp. CD 5) o kojoj ćemo govoriti u sedmom poglavlju našega rada, bilo preko pokrajinskih sinoda (usp. CD 36) te kroz biskupske konferencije „preko kojih pastiri jednog naroda ili područja zajedno vrše pastoralnu službu da bi promicali veće dobro koje ljudima pruža Crkva“ (CD 38). „Ujedinjeni u jedan kolegij biskupi su od početaka Crkve brinuli za sve zajednice. No, kolegij koji brine za Crkvu sačinjen je od pojedinih biskupa, a oni sa sobom u brizi za cijelu Crkvu nose i odrednice vlastite, mjesne Crkve. U tom zajedništvu Crkava biskup ima odlučujuću ulogu: on je u prvom redu integrirajuće središte svoje mjesne Crkve. Tu svoju službu koja simbolizira jedinstvo, on je primio biskupskim ređenjem kojim je primljen u biskupski kolegij. Ovdje u kolegiju biskupa svijeta, on zastupa specifičnost svoju i svoje mjesne Crkve unutar *communija* s ostalim mjesnim Crkvama. Tako je biskup karika koja povezuje mjesnu i sveopću Crkvu u tijelo Crkava. U njihovu kolegijalnom

¹⁶⁴ Usp. VESELY Ema, *Sinoda biskupa '85: proživjeti, provjeriti i promicati Koncil*, u: *Obnovljeni život*, 41 (1986.) V., str. 406-407.

¹⁶⁵ Usp. *Koncilske teme*, str. 308-309.

¹⁶⁶ Usp., *Ali drugog puta nema*, str. 137-138.

zajedništvu, u jedinstvu biskupskog kolegija, zajednica biskupa, od kojih svaki zastupa svoju mjesnu Crkvu, čini puninu i mnoštvenost katoličkog“.¹⁶⁷

6.4. Subjekt vrhovne vlasti u Crkvi

Pitanje subjekta vrhovne vlasti u Crkvi te uloga biskupa u toj vlasti izazvalo je dosta poteškoća u teološkom tumačenju posebno jer su ga neki teško povezivali s vrhovnom vlašću rimskog prvosvećenika. Već kod saborskih rasprava bilo je potrebno biskupima uz nacrt konstitucije o Crkvi dodati i *Prethodnu napomenu* koja dotiče i ovo pitanje. U prethodnom naslovu navodili smo neke primjere kolegijalnosti no oni nisu uvijek „strogo kolegijalni čini“, tj. iako kolegij kao takav uvijek postoji ne radi su uvijek o biskupskom kolegiju „u punoj zbilji“ (*in actu pleno*).¹⁶⁸ „Trebalo razlikovati između kolegijalnog djelovanja u strogom smislu i njegovih različitih, djelomičnih ostvarenja. Prava kolegijalnost je uvijek ona koja se odnosi na cjelokupni kolegij biskupa zajedno i pod vodstvom rimskog biskupa, pape i ona je po svojoj naravi božanskoga prava, što nije slučaj sa svim drugim oblicima djelomičnog ostvarenja ove potpune kolegijalnosti“.¹⁶⁹ Ovdje želimo progovoriti o ulozi zbora biskupa kada djeluje u punini tj. kada djeluje kao subjekt vrhovne vlasti u Crkvi. *Lumen Gentium* navodi prvo Rimskog prvosvećenika kao nositelja vrhovne, pune i opće vlasti u Crkvi po snazi njegove službe, a nakon toga kaže da je i red biskupa također subjekt vrhovne i pune vlasti u cijeloj Crkvi, no uvijek u zajedništvu s Glavom biskupskog zbora i nikada bez nje (usp. LG 22,2). Rimski prvosvećenik temelj je jedinstva i među biskupima i među vjernicima (usp. LG 23,1). Ključno je razumijeti kako zbor biskupa ne može postojati bez svoje Glave, tj. neovisno o njemu. Tako i u pitanju subjekta vrhovne vlasti u Crkvi pogrešno je s jedne strane gledati rimskog prvosvećenika, a s druge zbor biskupa. Ispravno shvaćanje kako to navodi *Prethodna napomena* jest gledati rimskog prvosvećenika uzetog zasebno i rimskog prvosvećenika uzetog zajedno s biskupima.¹⁷⁰ Možemo se ovdje pitati jesu li onda jedan ili dva nositelja vrhovne crkvene vlasti. Schmaus ističe kako su u teologiji postojala oba mišljenja, tj. jedni su smatrali da postoje dva subjekta crkvene vlasti koja su različita, a drugi su smatrali da je subjekt crkvene vlasti papa koji djeluje ili u zajedništvu s biskupskim kolegijem ili bez njega, ali ipak s njime u povezanosti.¹⁷¹ „Rahner može

¹⁶⁷ *Kratki uvod u vjeru u trojedinog Boga*, str. 91.

¹⁶⁸ Usp. Ne 4,1

¹⁶⁹ TANJIĆ Željko, *Jedna Crkva u i iz mnoštva Crkava*, u: *Bogoslovska smotra*, 74 (2004.), III., str. 768.

¹⁷⁰ Usp. Ne 3,1

¹⁷¹ Usp. *Odnos autoriteta primata i episkopata*, str. 279.

prihvatiti oba, ali prednost daje tezi o jednom subjektu kojeg čini biskupski kolegij s papom na čelu i pritom razvija svoju tezu tumačenja istodobne zastupljenosti osobne službe u kolegijalnom i kolegijalne službe u osobnom djelovanju. Rahnerov subjekt mogao bi pak djelovati na dva načina: prvo kroz kolegijalni akt biskupskog kolegija, npr. kroz saborske zaključke uključivši papu, a drugi modalitet djelovanja mogao bi biti kroz posebni akt pape kao predstojnika biskupskog kolegija. To drugo djelovanje bilo bi u ime jednog subjekta, tj. biskupskog kolegija, ali djelovanje preko Glave biskupskog kolegija. Papin akt bez biskupskog kolegija osobni je, a ne kolegijalni, ali je uvijek povezan s kolegijem biskupa¹⁷². Na tom tragu su i komentari saborskih tekstova kada kažu kako se ne radi o posve različitim subjektima jer i uloga rimskog prvosvećenika da djeluje zasebno (*seorsim*) ne znači u odvojenosti od biskupa već je to više osobno djelovanje Glave kolegija. Stoga će i tumačiti da je nositelj vrhovne vlasti jedan – biskupski kolegij s papom kao Glavom kolegija.¹⁷³ Ulogu vrhovne vlasti u Crkvi zbor biskupa može vršiti na dva načina. Prvi je svečano preko ekumenskog sabora Crkve koji mora biti potvrđen ili barem prihvaćen od Petrova nasljednika. Napomenimo da ekumenski sabor nije izvanredno kolegijalno djelo biskupa već redovit način kojim zbor biskupa vrši svoju ulogu vrhovne vlasti u Crkvi. Postoji i drugi način vršenja vlasti u Crkvi, no on je ostao pomalo nejasan. Naime, *Lumen Gentium* govori kako papa kao Glava zbora biskupa može pozvati biskupe na neko kolegijalno djelo ili odobriti ili slobodno prihvatiti ono djelo koje su biskupi raspršeni po svijetu već započeli (usp. LG 22,2). Na taj drugi način možda bi se odnosio i događaj kada su se pape konzultirale s biskupima širom svijeta o donošenju dogmi o Marijinom bezgrešnom začeću, a onda i uznesenju dušom i tijelom na nebo.¹⁷⁴ Na samom kraju spomenimo da se karizma nezabludivosti koje je obećana Crkvi nalazi i u zboru biskupa kada on u zajedništvu s biskupom Rima vršu vrhovnu učiteljsku službu u Crkvi.¹⁷⁵ Naime, karizma nezabludivosti u naučavanju vjere se ne proteže samo na baštinu vjere već i na sve ono bez čega se polog vjere ne bi mogao čuvati i vjerno prenositi. Važno je ovdje naglasiti kako se nezabludivost zbora biskupa, jednako kao i nezabludivost rimskog prvosvećenika kada govori *ex chatedra* u pitanjima vjere i morala, očituje kao sudjelovanje na nezabludivosti cijele Kristove Crkve. Ona je vezana Svetim

¹⁷² *Isto*, str. 279-280.

¹⁷³ Usp. Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen Gentium* 1, komentari dokumenata Drugog vatikanskog sabora, str. 390.

¹⁷⁴ Usp. *Isto*, str. 391.

¹⁷⁵ Usp. KKC br. 891.

pismom i Tradicijom Crkve. Na taj se način ova karizma očituje kao dar Božji Crkvi koji ne donosi neku novu objavu već vjerno tumači vjeru koju sam nam predali apostoli.¹⁷⁶

7. Sinoda biskupa

„Sinoda je nova kao ustanova, ali je drevna u svom nadahnuću.“¹⁷⁷ Naime, svoj institucionalni oblik sinoda je dobila za vrijeme Drugog vatikanskog sabora, no po svojoj biti ona izriče zajedničku brigu biskupa za dobro Crkve. Sinodalni duh bio je prisutan već i prije općih sabora u samim počecima Crkve, a sinode su sazivane mnogo više puta od općih sabora što ih kao oblik upravljanja čini posebno dragocjenim za Crkvu. Sinoda je povlašten oblik vršenja kolegijaliteta, no kako rekosmo, tek je nakon Sabora zaživjela kao ustanova na razini opće Crkve i zato bismo joj željeli u ovome radu posvetiti posebno poglavlje.

7.1. Značenje sinodalnosti za Crkvu

Riječ sinoda grčkoga je podrijetla, a znači sastanak, skup, dogovor, sabor. Dolazi od dvije riječi: *syn*, što znači zajedno, i *hodos*, ići. Ukoliko ju doslovno prevedemo značila bi *ići zajedno*. Tako izraz sinodalnost u svome korijenu upućuje na susret i razmjenu mišljenja, dijalog o temi koja je svima zajednička, a ide prema prihvaćanju zajedničkog zaključka koji se postiže uz suglasnost prisutnih, čitave zajednice. Na taj način čitava zajednica očituje suodgovornost za vlastiti život i djelovanje.¹⁷⁸ U teološkom rječniku ona u širem smislu označava sudjelovanje svega Božjeg naroda u životu Crkve, a u užem sudjelovanje klera u vođenju Crkve i suodgovornoj brizi za nju. Ona se posebno odnosi na biskupski red i odnos biskupa međusobno i s biskupom Rima.¹⁷⁹ Tako već u najranijim kršćanskim spisima kao što su Didache ili pisma Igancija Antiohijskog čitamo o preporukama čestih susreta i sastanaka. To nam govori da je već s početka u Crkvi snažno prisutno sinodalno djelovanje posebno po pitanju biranja novih biskupa, zatim pokrajinskih sabora ili pak općih sabora gdje su na sinodalan način rješavana goruća pitanja ondašnje vjerske prakse u Crkvi.¹⁸⁰ „Zajedništvo bratske ljubavi i skrb za sveopće poslanje poticali su biskupe da udružuju svoje sile radi zajedničkog dobra i dobra

¹⁷⁶ Usp. *Odnos autoriteta primata i episkopata*, str. 281-284.

¹⁷⁷ FRANJO, *Episcopalis communio*, apostolska konstitucija o biskupskoj sinodi, Rim, 5.9.2018., dokumenti 181, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2019., br. 1.

¹⁷⁸ Usp. ETEROVIĆ Nikola, *Biskupska sinoda – razvitak sinodalnosti u Crkvi*, u: Crkva u svijetu, 41 (2006.) IV., str. 414.

¹⁷⁹ Usp. *Isto*, str. 414.

¹⁸⁰ Usp. *Načelo sinodalnosti kao paradigma Crkve trećeg tisućljeća*, str. 277.

partikularnih Crkava“ (CD 36,1). „Sinodalni element služi zajedničkom očuvanju kršćanske tradicije i vjere kroz razlikovanje duhova u prijetećim situacijama. Tako se utvrđuje i jača utemeljujuće suglasje u vjeri (*sensus fidei*) protiv svih mogućih hereza – u vertikalnom smislu na suglasju koje počiva i temelji se na *paradosis*, a u horizontalnom smislu na suglasju sadašnjih opipljivih crkvenih zajednica“. ¹⁸¹ Na sinodama se Crkva uči zajedno hodati kako bi mogla čitati današnjicu očima vjere i Božjim srcem. Na taj način Crkva propituje svoju vjernost pologu vjere i time očituje da vjera nije tek muzej za razgledavanje, a još manje za čuvanje, već je vjera za Crkvu živi izvor na kojem se ona napaja. To sinodu čini zaštićenim prostorom gdje Crkva kuša snagu i vodstvo Duha Svetoga, Duha koji progovara preko onih koji se daju voditi od Boga koji iznova iznenađuje i koji je veći od naših logika i računica. ¹⁸² „To čini da sinoda izražava danas, više negoli bilo koja druga institucija, ontološku zajedničarsku strukturu Crkve“. ¹⁸³

7.2. Sinoda kao novo tijelo Crkve

U prethodnom naslovu željeli smo pokazati sinodalnost kao crkvenu stvarnost koja je prisutna od početaka Crkve. Upravo na temelju te svijesti javila se želja među saborskim ocima Drugog vatikanskog sabora da ona poprimi institucionalni karakter na razini opće Crkve. U ovom dijelu želimo progovriti o ostvarenju te želje saborskih otaca.

7.2.1. Svrha sinode

Sinodu biskupa osnovao je papa Pavao VI. 15.9.1965. apostolskim pismom *Apostolica sollicitudo* dok je u tijeku bilo posljednje zasjedanje Drugog vatikanskog sabora. I prije ove papine odluke postojale su želje među saborskim ocima o jednoj takvoj ustanovi, no samu odluku u konačnici je donio papa, a ne zbor biskupa. Ipak ova je odluka o novom tijelu u Crkvi uvrštena u dekret o pastirskoj službi biskupa *Christus Dominus* kao odluka koja je u potpunosti u skladu s mišljenjem sabora, napose o kolegijalnosti biskupa koja je izražena u konstituciji *Lumen Gentium*. ¹⁸⁴ Tako će Sabor u dekretu *Christus Dominus* reći: „Biskupi izabrani iz različitih krajeva svijeta pružaju vrhovnom pastiru Crkve djelotvornu pomoć u vijeću koje se navlastito naziva biskupska sinoda“ (CD 5). Sinodu je papa Pavao VI. osnovao kao savjetodavno i trajno tijelo u Crkvi kako bi papi pomagla u upravljanju općom Crkvom pružanjem informacija i predlaganjem

¹⁸¹ *Isto*, str. 280.

¹⁸² Usp. TAMARUT Anton, *Crkva u nauku pape Franje*, u: *Bogoslovska smotra*, 27 (2017.) I., str. 71.

¹⁸³ *Načelo sinodalnosti kao paradigma Crkve trećeg tisućljeća*, str. 276.

¹⁸⁴ Usp. *Biskupska sinoda – razvitak sinodalnosti u Crkvi*, str. 422-423.

putova kojima bi rješavala pitanja od važnosti za cijelu Crkvu. Budući da na sinodi sudjeluju biskupi iz različitih zajednica moći će pružiti različite vidove s obzirom na rješavanje pitanja i tako suodgovorno vršiti svoju brigu za cijelu Crkvu.¹⁸⁵ Tu će nakanu izreći i dekret *Christus Dominus*: „Budući da sinoda preuzima ulogu čitavog katoličkog episkopata, ona dakako istodobno pokazuje da svi biskupi u hijerarhijskom zajedništvu sudjeluju u skrbi za sveopću Crkvu“ (CD 5). Dekret *Christus Dominus* naglašava dvostruku ekleziološku ulogu biskupske sinode. Naime, ona je s jedne strane pomoć rimskom biskupu u obavljanju primatske službe, a pružaju je biskupi iz različitih krajeva svijeta, a s druge strane sinoda je znak kolegijalnosti biskupskog zbora jer izabrani biskupi pokazuju brigu čitava episkopata u brizi za opću Crkvu.¹⁸⁶ Zakonik kanonskog prava definirao je ulogu biskupske sinode ovako: „Biskupska sinoda skupština je biskupa izabranih s različitih krajeva svijeta, koji se sastaju u određena vremena da bi promicali usku povezanost između rimskog prvosvećenika i biskupa i da bi rimskom prvosvećeniku savjetima pružili pomoć u čuvanju i rastu vjere i ćudoređa, u obdržavanju i učvršćivanju duhovne stege, i da bi proučavali pitanja koja se odnose na djelovanje Crkve u svijetu (kan. 342). *Apostolica sollicitudo* uz gore navedene donosi još neke ciljeve kao što su suradnja između pape i biskupa, uvid o problemima koji se tiču unutarnjeg života Crkve, pogledi na djelovanje Crkve u današnjem svijetu, olakšati put do stvaranja suglasja barem u pitanjima nauka i pastoralnog djelovanja Crkve. Kao posebni ciljevi navode se potreba da se razmjene informacije i iznesu različita mišljenja o temama radi kojih se saziva sinoda. Vidimo dakle, da je za cjelovit pogled na ulogu sinode biskupa potrebno imati pred očima i spomenuti apostolsko pismo i Zakonik kanonskog prava.¹⁸⁷ Da bi ostvarili ove svrhe biskupi se okupljaju na opće ili posebne skupštine. Opće skupštine raspravljaju o pitanjima koje se tiču cijele Crkve, dok posebne raspravljaju o pitanjima koja se tiču određenih krajeva u Crkvi. Sinoda nije opći sabor na kojem sudjeluju svi biskupi već su sinodski oci predstavnici katoličkog episkopata. Na općim skupštinama većina sinodskih otaca su predstavnici biskupskih konferencija, manji dio bira rimski prvosvećenik, a neki su članovi sinode po posebnom sinodskom pravu. Članovi posebnih skupština su većinom biskupi iz krajeva za koje se posebna skupština saziva (usp. kann. 345-346). Sinoda se time očituje kao događaj koji izražava kako je Petrov nasljednik, u obavljanju svoje

¹⁸⁵ Usp. *Crkva kao narodi Božji*, str. 285-286.

¹⁸⁶ Usp. *Načelo sinodalnosti kao paradigma Crkve trećeg tisućljeća*, str. 285-286.

¹⁸⁷ Usp. *Biskupska sinoda – razvitak sinodalnosti u Crkvi*, str. 425.

zadaće, uvijek povezan u zajedništvu s ostalim biskupima i s čitavom Crkvom.¹⁸⁸ Na njezinim zasjedanjima očituje se crkveno zajedništvo i kolegijalnost biskupa koji se okupljaju oko rimskog biskupa kao glave biskupskog zbora. To očituje brigu svih biskupa za sveopću Crkvu, a ujedno oni dijele radosti i tuge svake partikularne Crkve te nastoje zajednički promicati evangelizacijsko poslanje Crkve. Crkveno zajedništvo koje se na sinodi doživljava posebno je pogodno stvoriti kreativno okruženje u potrazi za novim odgovorima koje Evanđelje pruža na pitanja i izazove našega vremena.¹⁸⁹

7.2.2. Jednodušnost Crkve pod vodstvom Duha

Papa Pavao VI. osnovao je biskupsku sinodu ponajprije kao savjetodavno tijelo, no ono može po papinoj odredbi dobiti vlast da donosi odluke koje papa mora potvrditi. Savjetodavni karakter ne umanjuje njezinu važnost jer kada se u Crkvi nešto kolegijalno odlučuje tada se uvijek ide za traženjem istine ili dobra Crkve. Suglasje Crkve nije na sinodi plod zbroja glasova već je ono plod djelovanja Duha koji je duša jedne Kristove Crkve. Stavljanje sinode u službu istine izražava time sudjelovanje u upravljanju općom Crkvom.¹⁹⁰ Zbog toga biskup koji je imenovan da bude članom sinode biskupa treba svoju zadaću ispuniti s velikom revnošću, na slavu Božju i dobro Crkve. Ista zabrinutost treba ga voditi kada izriče svoje mišljenje o pitanjima što ih sinoda donosi i kada sudjeluje u odabiru predstavnika na sinodi iz reda biskupske konferencije kojoj pripada.¹⁹¹ Biskupi okupljeni na sinode predstavljaju ponajprije vlastite Crkve, ali se u svojoj zadaći na sinodi trebaju voditi i doprinosima biskupskih konferencija koje su ih izabrale da budu nositelji njezinih mišljenja. No, osim izražavanja hijerarhijskog tijela Crkve, sinodski su oci također i glas kršćanskog naroda kojemu su pastiri.¹⁹² Sinoda se time očituje kao povlašteno mjesto za slušanje Božjeg naroda s kojim se i unutar kojeg se razabire volja Božja. Na taj način iako je sinoda biskupsko tijelo ona nije odvojena od ostatka Božjeg naroda. Dapače, ona je prikladno sredstvo da se preko biskupa kao čuvara, tumača i svjedoka vjere cijele Crkve, čuje glas svih vjernika te se na taj način pokaže izraz sinodalnosti koji je konstitutivna dimenzija Crkve.¹⁹³ Papa Franjo uvidio je učinkovitost sinode kada se radi o pitanjima koja traže blagovremenu i složnu initerveciju crkvenih

¹⁸⁸ Usp. *Pastores gregis*, br. 58.

¹⁸⁹ Usp. *Biskupska sinoda – razvitak sinodalnosti u Crkvi*, str. 438.

¹⁹⁰ Usp. *Pastores gregis*, br. 58.

¹⁹¹ Usp. *Apostolorum successores*, br. 13.

¹⁹² Usp. *Pastores gregis*, br. 58.

¹⁹³ Usp. *Episcopalis communio*, br. 6.

pastira. Zbog toga je, na tragu pape Pavla VI. i Ivana Pavla II. koji su govorili o mogućnosti poboljšanja tijela sinode, papa Franjo donio apostolsku konstituciju o biskupskoj sinodi *Episcopalis communio*.¹⁹⁴ Već samim odabirom vrste dokumenta papa je želio naglasiti važnost sinode. Sinoda je do tada bila uređena spomenutim apostolskim pismom u obliku motuproprija, a papa Franjo sinodu uređuje apostolskom konstitucijom što je dokument višeg stupnja. Time je papa očitovao želju ne da tek uredi proceduralna pitanja već na neki način ponovno utemelji ovu važnu ustanovu za život Crkve.¹⁹⁵ Apostolska konstitucija progovara prije svega o sinodskim skupštinama i generalnom tajništvu te utvrđuje da se biskupska sinoda odvija u tri faze: pripremnoj fazi, fazi održavanja i fazi provedbe.¹⁹⁶ Papa je također odredio da u pripremnoj fazi sinode treba uključiti i Božji narod, a zadaća je biskupa da u svojim partikularnim Crkvama obave konzultiranje Božjeg naroda i na kraju prikupe i dostave rezultate. Papa je iznova podsjetio da *Duh govori Crkvama* preko Božjeg naroda i da biskupi moraju biti spremni biti ne samo učitelji već i učenici u oslušivanju Božjeg Duha koji progovara preko svih krštenika. Na taj način svi doprinose jednodušnosti kojoj Crkva stremlji.¹⁹⁷ Važna novina koju donosi *Episcopalis communio* odnosi se na Završni dokument sinode. Naime, papa Franjo odredio je da se, nakon što ga sinodski oci odobre, Završni dokument predaje rimskom prvosvećeniku koji odlučuje o njegovu objavljivanju. Ako ga on izričito odobri Završni dokument postaje dijelom redovitog učiteljstva Petrova nasljednika. Dijelom istog učiteljstva Završni dokument postaje u slučaju da sinoda dobije od pape vlast odlučivanja te papa potvrdi i proglasi njezine odluke.¹⁹⁸ Zaključimo naš govor o sinodi riječima pape Franje: „Ako stvarno vjerujemo u slobodno i velikodušno djelovanje Duha Svetoga, koliko stvari možemo naučiti jedni od drugih! Nije riječ samo o tome da primamo informacije o drugima kako bismo ih bolje upoznali, već da saberemo ono što je Duh posijao u njima također kao dar za nas“.¹⁹⁹

¹⁹⁴ Usp. *Isto*, br. 5.

¹⁹⁵ Usp. GREĐEN Darko, Papa Franjo reformirao biskupsku sinodu - Korak prema sinodalnosti Crkve, u: Glas koncila, 18.10.2018., preuzeto sa stranice: <https://www.glas-koncila.hr/papa-franjo-reformirao-biskupsku-sinodu-korak-prema-sinodalnosti-crkve/> (20.7.2019.)

¹⁹⁶ Usp. *Episcopalis communio*, čl. 4.

¹⁹⁷ Usp. *Papa Franjo reformirao biskupsku sinodu - Korak prema sinodalnosti Crkve*: u: Glas koncila, 18.10.2018., preuzeto sa stranice: <https://www.glas-koncila.hr/papa-franjo-reformirao-biskupsku-sinodu-korak-prema-sinodalnosti-crkve/> (20.7.2019.)

¹⁹⁸ Usp. *Episcopalis communio*, čl. 18.

¹⁹⁹ *Načelo sinodalnosti kao paradigma Crkve trećeg tisućljeća*, str. 294.

ZAKLJUČAK

Svojim istraživanjem ustanovili smo, a nastojali smo to prikazati i u našem radu, da svoj nauk o biskupima Drugi vatikanski sabor snažno ukorjenjuje u božansku objavu sadržanu u Svetom pismu i Predaji. Nakon što se katolička ekleziologija bila udaljila od svojih izvora Sabor ju je želio vratiti na njezine temelje – Bibliju i crkvene oce. Imajući to u vidu posvetili smo prva dva poglavlja izvorima biskupske službe. Ipak potrebno je naglasiti da nam nedostaje radova koji bi obrađivali temu episkopata u apostolsko vrijeme i neposredno nakon njih. Još uvijek imamo nejasnoće s obzirom na razvoj i poimanje biskupske službe tom vremenu. No, Crkva je uvijek kao izvor biskupske službe gledala apostolsko poslanje.

Treće poglavlje posvetili smo zaokretima u teološkim promišljanjima koji su dali uporišne točke saborskim ocima za njihova promišljanja. Važno je uočiti da je u dogmatskoj konstituciji o Crkvi *Lumen Gentium* Sabor želio govoriti o Crkvi i u dokumentu takve naravi saborski oci progovaraju o episkopatu. Time jasno očituju da su te dvije stvarnosti neodvojive. Naime, Crkve nema bez biskupa, ali također o biskupima možemo govoriti samo u zajednici Crkve. Put za takvo davanje važnosti episkopatu bio je polako otvaran na Prvom vatikanskom saboru, no kako su to neki autori primijetili, Providnost je ipak završetak govora o Crkvi odgodila za kasnije vremena. Tako se kroz liturgijske i biblijske pokrete mogao bolje pripremiti teren za ono što nam progovara i što nas uči Drugi vatikanski sabor. To je dovelo saborske oce do svijesti da je važno ponajprije progovoriti o otajstvu Crkve oslikavši je kao narod Božji da bi se onda progovorilo i o službenicima u njoj. To je velik zaokret u katoličkoj ekleziologiji u odnosu na mnoga stoljeća ranije. Biskupska služba nije apstraktna stvarnost, već realni i potrebni dar Božji Crkvi.

Ovaj dar pojedini u Crkvi primaju preko Crkve u sakramentu svetog reda. Bilo je zato važno da Sabor stane na kraj raspravama o sakramentalnosti biskupske službe, ali i ukaže da i učiteljska i pastirska služba, a ne samo svećenička, imaju kao izvor sakrament, a ne jurisdikciju koja im se podjeljuje. Nastojali smo u radu ukazati na važnost promjene perspektive kada promišljamo o stupnjevima svetog reda. Naime, Sabor je okrenuo perspektivu kada polazi od episkopata. No, danas kao da je još nije zaživjela ova promjena perspektive te još uvijek gledamo na biskupsku službu kao nešto što se pridodaje prezbiteru, kao nadogradnju i nagradu. Sabor nas poučava da se ne ide k

episkopatu već se polazi od njega i time nas je vratio počecima Crkve. Uočimo da Sabor ovime nije htio zaustaviti daljnju raspravu o razlici između episkopata i prezbiterata već je dao dobro i čvrsto polazište za daljnje teološke rasprave koje su nam potrebne. Mi ipak zbog ograničenosti našega rada nismo htjeli preširoko zahvaćati u tu razliku.

Preko sakramenta biskup prima udjela u Kristovom poslanju. Zato smo nastojali opisati prvo Kristovu trostruku službu i u nju konkretno staviti biskupa i njegovo ostvarenje službe naučavanja, posvećivanja i upravljanja. Biskup svoje poslanje obavlja za zajednicu Božjeg naroda koja mu je povjerena. Jedan od većih doprinosa Sabora bio je vratiti važnost mjesnoj Crkvi. Biskup je bitno usmjeren na nju. Čini nam se da je u povijesti Crkve bila više naglašavana posvetiteljska uloga biskupa u zajednici dok je danas usred sve snažnijeg relativizma po našem mišljenju potrebno naglasak staviti na navjestiteljsku službu. Poslanje Crkve danas mora biti proročko i svjedočko, a biskupi kao predvodnici Crkve moraju prednjačiti u tome.

U radu smo spomenuli da Sabor donosi dvije učiteljske tvrdnje. Prva se odnosi na sakramentalnost episkopata, a druga se odnosi na to da su biskupi nasljednici apostola, a kako smo to nastojali pokazati oni su to ponajprije kao zbor, kolegij, a kao pojedinci su to tek ukoliko su udovi zbora. I njima kao i apostolskom zboru Krist je postavio vidljivi temelj kako bi ostali jedinstveni i nerazdijeljeni – biskupa rimske Crkve. U zajedništvu s njime i s udovima zbora biskupa mogu biskupi vršiti svoju službu Kristovih namjesnika u svojim mjesnim Crkvama. Samo u zajedništvu s drugima biskup može biti princip jedinstva u povjerenom mu dijelu Božjeg naroda. Iz takvog zajedništva proizlazi i zajednička briga za sve Crkve i o tome smo nastojali progovoriti u dijelu o kolegijalnosti kao načinu služenja Crkvi. Kolegijalnost je u njezinoj samoj naravi i kao takva prisutna je od njezinih početaka, a u naše vrijeme svijest se o tome pojačala. Govor o kolegijalnosti dotiče i pitanje sudjelovanja u vrhovnoj vlasti u Crkvi. Ovo pitanje nije ni na Saboru prošlo bez poteškoća, ali niti poslije Sabora. Naime, upravo je pitanje subjekta vrhovne vlasti u Crkvi izazvalo najveće prijepore u posaborskoj teologiji kada govorimo o biskupskoj službi te je važno nastaviti teološki promišljati o ovoj temi. Dotičemo ovdje i pitanje decentralizacije u Crkvi. U vezi s ovom temom spominjemo i sve snažniju ulogu biskupskih konferencija. No, to pitanje nismo uspjeli obraditi u našem radu jer bismo otišli u preveliku širinu.

Ipak, osvješćivanje kolegijalnog duha omogućilo je samoj Crkvi da prepozna kako crkvena zajednica nikad nije sama već zajedno s drugima. Tako i biskupi nisu okrenuti samo svojoj zajednici već cijeloj Crkvi. Snažnije prihvaćanje poslanja za svu Crkvu jedan je od većih plodova Sabora. Ovaj plod posebno je vidljiv u ustanovi sinode biskupa. Naime, sinode su dale velik doprinos da saborska teologija o Crkvi kao Božjem narodu koji hodi prema nebeskoj domovini postane djelo. Ona je postala mjesto gdje biskupi u zajedništvu s Božjim narodom služe Crkvi. Upravo je služenje, služenje Crkvi njihovo poslanje. I tek služeći ostvaruje se ono što o biskupima snažno progovara sabor: da Krist u njima stoji posred svojih vjernika te naučava, posvećuje i upravlja svojim narodom.

LITERATURA

ALBERIGO Giuseppe, *Kratka povijest Drugog vatikanskog koncila (1959.-1965.)*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.

BENEDETTO Testa, *Sakramenti Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009.

BOCK Ivan Petar, *Sv. Ignacije Antiohijski*, u: *Obnovljeni život*, 8 (1927.) IV.

BRAJČIĆ Rudolf i ZOVKIĆ Mato, *Dogmatska konstitucija o Crkvi Lumen Gentium 1, komentari dokumenata Drugog vatikanskog sabora, III.*, FTI, Zagreb, 1977.

CASTELOT John, *Biblijska teologija Starog i Novog zavjeta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980.

CIPRIJAN, *Jedinstvo katoličke Crkve*, u: *Jedinstvo Crkve, Euharistija i Molitva* Gospodnja ur. Mandac M., Služba Božja, Makarska, 1987.

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, u: *Drugi vatikanski koncil – dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.

DUDA Bonaventura, *Koncilske teme*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1992.

DUGANDŽIĆ Ivan, *Upoznajmo Bibliju*, Glas koncila, Zagreb, 2011.

ETEROVIĆ Nikola, *Biskupska sinoda – razvitak sinodalnosti u Crkvi*, u: *Crkva u svijetu*, 41 (2006.) IV.

FRANZEN August, *Pregled povijesti Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1983.

FRANJO, *Episcopalis communio*, apostolska konstitucija o biskupskoj sinodi, dokumenti 181, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2019.

GREDEN Darko, *Papa Franjo reformirao biskupsku sinodu - Korak prema sinodalnosti Crkve*, u: *Glas koncila*, 18.10.2018.

GRESHAKE Gisbert, *Biti svećenik u ovom vremenu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2010.

GRESHAKE Gisbert, *Kratki uvod u vjeru u trojedinog Boga*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2007.

IGNACIJE Antiohijski, *Poslanica Smirnjanima*, u: Apostolski oci I., ur. Bodrožić I., Verbum, Split, 2010.

IKIĆ Niko, *Communio i Successio u teologiji Petrove službe*, u: Diacovensia, 22 (2014.) II.

IKIĆ Niko, *Odnos autoriteta primata i episkopata*, u: Bogoslovska smotra, 83 (2013.) II.

IVAN PAVAO II., *Pastores gregis – Pastiri stada*, postsinodska apostolska pobudnica o biskupu služitelju evanđelja Isusa Krista za nadu svijeta, dokumenti 137, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003.

IVAN XXIII., *Gaudet Mater Ecclesia*, u: Crkva u svijetu, 47 (2012.) IV.

IVANČIĆ Tomislav, *Crkva – fundamentalno-teološka ekleziologija*, Teovizija, Zagreb, 2004.

JERONIM, *Tumačenje Poslanice Titu*, u: Sveti Jeronim, Tumačenje Pavlovih poslanica, Služba Božja, Makarska, 1998.

KARRIS J. ROBERT, *Evanđelje po Luki*, u: Komentar evanđelja i Djela apostolskih, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 1997.

KATEKIZAM KATOLIČKE CRKVE, *Glas koncila*, Zagreb, 1994.

KLEMENT Rimski, *Pismo Korinćanima*, u: Apostolski oci II., ur. Bodrožić I., Verbum, Split, 2010.

KONGREGACIJA ZA BISKUPE, direktorij, *Apostolorum successores, direktorij za pastoralnu službu biskupa*, Rim 22.2.2004.

KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Iuvenescit Ecclesia*, Rim, 16.5.2016., dokumenti 176., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2017.

KOPIĆ Ivan, *Unum presbyterium čl. 28. konstitucije „Lumen Gentium“*, u: Bogoslovska smotra, 36 (1966.) II.

MALY Anđelo, *Biskupska i prezbiterska (ili svećenička) služba u Svetom pismu*, u: Diacovensia, 26 (2018.) II.

MANDAC Marijan, *Sveti Jeronim, Tumačenje Pavlovih poslanica*, Služba Božja, Makarska, 1998.

- MARKEŠIĆ Luka, *Crkva Božja*, Svjetlo riječi, Sarajevo, 2005.
- PARLOV Mladen, *Odnos svećenika i biskupa*, u: *Diacovensia*, 18 (2010.) II.
- PAVAO VI., *Pontificalis Romani recognitio*, apostolska konstitucija, Rim 18.6.1968., u: *Rimski pontifikal*, Prerađen odlukom Svetog općega sabora Drugog vatikanskog, objavljen vlašću pape Pavla VI., preuređen brigom pape Ivana Pavla II., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000.
- PAŽIN Zvonko, *Liturgijska sakramentologija*, *Diacovensia*, Đakovo, 2019.
- PAŽIN Zvonko, VUKOVIĆ Davor, VULIĆ Boris, „*Biskup je u Crkvi i Crkva je u biskupu!*“ *Kateheza o biskupskoj službi u Crkvi*, u: *Vjesnik CXLVII* (2019.) IV.
- PERIĆ Ratko, *Biskup u mjesnoj Crkvi*, u: *Crkva u svijetu*, 14 (1979.) I.
- PERIĆ Ratko, *Prilog i udio biskupa Frane Franića koncilskoj raspravi o episkopatu*, u: *Crkva u svijetu*, 35 (2000.) I.
- PULJIĆ ŽELIMIR, *Biskup služitelj evanđelja Isusa Krista za nadu svijeta*, u: *Bogoslovska smotra*, 72 (2002.) I.
- RATZINGER Joseph, *Zajedništvo u Crkvi*, *Verbum*, Split, 2006.
- REBIĆ Adalbert, *Biblijske starine*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1983.
- Rimski pontifikal*, Prerađen odlukom Svetog općega sabora Drugog vatikanskog, objavljen vlašću pape Pavla VI., preuređen brigom pape Ivana Pavla II., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000.
- SRAKIĆ Marin, *Sve za vjeru i za domovinu*, prir. Vladimir Dugalić, IV., Nadbiskupski ordinarijat, Đakovo, 2015.
- ŠAGI-BUNIĆ Tomislav Janko, *Teološka relacija prve sinode biskupa i suvremeni napredak teologije*, *Bogoslovska smotra*, 39 (1969.) IV.
- ŠAGI-BUNIĆ Tomislav, *Ali drugog puta nema*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1969.
- ŠIMUNDŽA Drago, *Biskupska služba u Crkvi*, u: *Crkva u svijetu*, 21 (1986.) IV.
- TAMARUT Anton, *Crkva u nauku pape Franje*, u: *Bogoslovska smotra*, 27 (2017.) I.

TANJIĆ Željko i MURIĆ Branko, *Načelo sinodalnosti kao paradigma Crkve trećeg tisućljeća*, u: Bogoslovska smotra, 86 (2016.) II.

TANJIĆ Željko, *Jedna Crkva u i iz mnoštva Crkava*, u: Bogoslovska smotra, 74 (2004.), III.

TUKARA Drago, *Razvoj biskupske i prezbiterijske službe u prvim stoljećima Crkve*, u: Diacovensia, 26 (2018.) II.

VALKOVIĆ Marijan, *Vlast u Crkvi kao služenje (diakonia)*, u: Bogoslovska smotra, 36 (1996.) II.

VESELY Ema, *Sinoda biskupa '85: proživjeti, provjeriti i promicati Koncil*, u: Obnovljeni život, 41 (1986.) V.

VIVIANO T. Benedict, *Evandjelje po Mateju*, u: Komantar evanđelja i Djela apostolskih, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 1997.

VUKOVIĆ Davor, *Biskup i prezbiteri u obzorju ekleziologije zajedništva*, u: Diacovensia, 26 (2018.) II.

Zakonik kanonskog prava proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., s izvorima, Glas Koncila, Zagreb, 1996.

Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i ćudoređu, prir. Heinrich Denzinger i Peter Hünermann, Karitativni fond UPT "Ne živi čovjek samo o kruhu", Đakovo, 2002.

ZOVKIĆ Mato, *Biskupi u Crkvi prema Novom zavjetu i Drugom vatikanskom saboru*, u: U jedinstvu, slobodi i ljubavi, ur. Vukšić T., Zadar, 2015.

ZOVKIĆ Mato, *Crkva kao narodi Božji*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1976.